

*Spectandum dedit Ortelius mortalib. orbem,
Orbi spectandum Galleus Ortelium. Pignus*

CAERT-THRESOOR

Tijdschrift voor de geschiedenis van de kartografie in Nederland

17de jaargang, 1998 nr. 1

Antiquariaat

Het Bisschopshof

**Oude boeken
Prenten
en Kaarten**

J.W. Kervezee

Lichte Gaard 1
3511 KT Utrecht
Tel. 030-2314093

Nederlandse stads- en dorpsgezichten.
Kaarten en plattegronden.
Plaatsbeschrijvingen en atlassen.
Geïllustreerde boeken.

MERCATOR

**Achter Clarenburg 2
3511 JJ Utrecht - NL
Tel. 030-2321342**

Catalogus op aanvraag.

CAERT-THRESOOR

Inhoud 17de jaargang 1998, nr. 1

Jan Werner

**Vier eeuwen terug in de tijd:
een terugblik op het jaar 1598**

1

Lenny Veltman

**Een atlas in pocketformaat:
Den Nederlandtschen Landtspiegel van
Zacharias Heyns**

5

F.J. Ormeling Sr.

naar Bernard Le Calloc'h

De reizen van Samuel van de Putte

11

Varia Cartographica

17

Besprekingen

21

Nieuwe literatuur en facsimile-uitgaven

22

Inhoud 16de jaargang 1997

24

Redactie

Dr. Henk Deys, Drs. Marco van Egmond,
Drs. Marc Hameleers, Dr. Peter van der Krogt,
Dr. Wim Ligtendag, Drs. Wanita Resida, Drs. Lida Ruitinga,
Han Voogt, Drs. Jan Werner

Internet

Caert-Thresoor pagina:

<http://kartoserver.frw.ruu.nl/html/staff/krogt/ct.htm>

Redactiesecretariaat

Kopij, recensie-exemplaren enz. zenden aan:
Caert-Thresoor, dhr. J.W.F. Voogt, Universiteit Utrecht,
FRW-Vakgr. Kartografie, Postbus 80.115, 3508 TC Utrecht.

Aanwijzingen voor auteurs

Op aanvraag verkrijgbaar bij het secretariaat.

Abonnementen en administratie

Abonnementen (alleen per hele jaargang) f 32,50 per jaar
(vier nummers), buitenland f 55,-. Losse nummers f 12,50.
Opgave van abonnementen, adreswijzigingen en bestel-
lingen van losse nummers aan: Caert-Thresoor, Postbus 68,
2400 AB Alphen aan den Rijn, telefoon 0172-444667,
Postgironummer 5253901.

Copyright

Het overnemen of vermenigvuldigen van artikelen is slechts
geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie.

Advertentietarieven

Hele pagina per nummer f 110,-

Halve pagina per nummer f 80,-

1/4 pagina per nummer f 55,-

Bij plaatsing in één jaargang (4 nummers): wisselende
tekst 10% korting.

ISSN 0167-4994

Afbeelding omslag

Abraham Ortelius (1527-1598)

Dit portret van Ortelius op ongeveer 50-jarige leeftijd werd door Filips Galle
gegraveerd, naar het voorbeeld van het olieverfschilderij door Pieter-Paul
Rubens. Het werd voor het eerst afgedrukt in het *Theatrum Orbis Terrarum*
uit 1579, de eerste door Christoffel Plantijn gedrukte editie (Foto: Universiteits-
bibliotheek Amsterdam).

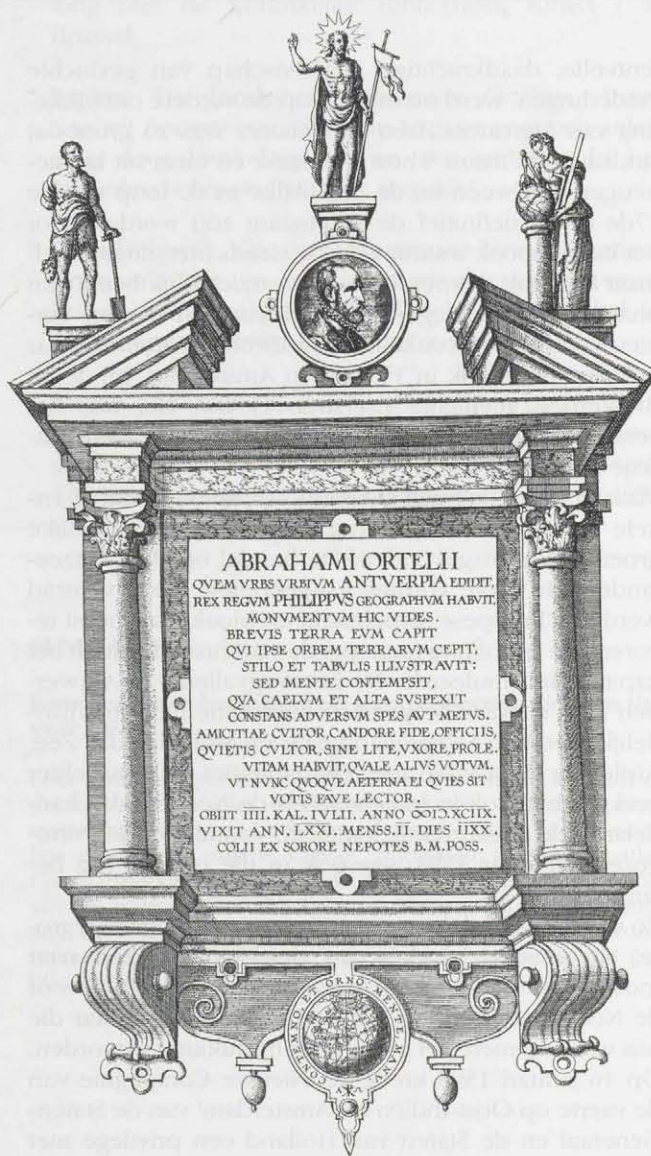
Vier eeuwen terug in de tijd: een terugblik op het jaar 1598

Vier eeuwen geleden, in 1598, stond men net zo verwachtingsvol tegenover de eerstvolgende nieuwe eeuw als nu. Een aantal markante gebeurtenissen in dat jaar zou, speciaal ook voor de ontwikkeling van de kartografie, van grote betekenis blijken te zijn en medebepalend worden voor de positie die Nederland, in het bijzonder Amsterdam, in de komende eeuw zou innemen in het wereldgebeuren.

Bovenal gedenken we dit jaar dat 400 jaar geleden, op 28 juni 1598, Abraham Ortelius in Antwerpen overleed. Ortelius gaf vorm aan de wereldatlas, het kartografisch genre, waarmee de Amsterdamse uitgeverwereld zo'n grote faam wist te verwerven. Na jarenlange onrust was Antwerpen, dat zich aangesloten had bij de Unie van Utrecht, in 1585 weer in Spaanse handen gevallen. Daarop zetten de Staten-Generaal de stad buiten spel door de afsluiting van de Schelde. Tot het einde van de 18de eeuw werd deze - door de Vrede van Münster gelegaliseerde - afsluiting gehandhaafd, waardoor Amsterdam op een ongehinderde vooruitgang kon rekenen. Ofschoon het in Antwerpen na 1585 snel bergafwaarts ging - velen waren de stad ontvlucht - bleef Ortelius tot aan zijn dood, samen met drukker Plantijn, de grote motor achter de verdere ontwikkeling en verspreiding van de wereldatlas en handhaafde zijn *Theatrum Orbis Terrarum*, voor het eerst verschenen in 1570, de absolute hegemonie op dit terrein. De inmiddels verschenen atlassen van Gerard de Jode (Antwerpen, 1578) en Gerard Mercator (Duisburg, 1595) waren op dat moment nog vrijwel kansloos. Na Ortelius' dood begon het tij echter snel te keren. Ook al werd er op energieke wijze met zijn geesteskind doorgewerkt, met name door Johannes Baptista Vrients en de Moretussen, de uitgeholde positie van het voorheen zo toonaangevende Antwerpen bood uiteindelijk onvoldoende draagvlak om het succes voort te zetten en de concurrentie uit Amsterdam het hoofd te bieden.

Een eerste stap op het pad van de productie van wereldatlassen werd in Amsterdam in hetzelfde jaar 1598 gezet door Cornelis Claesz. Met de introductie van een actuele zakatlas van gedegen kwaliteit, het *Caert-Thresoor*, in dat jaar gezamenlijk met Barent Langenes in Middelburg uitgegeven, bleek al snel hoe groot de belangstelling en de mogelijkheden in de Noordelijke Nederlanden waren om een wereldatlas op de markt te brengen. In korte tijd wisten verscheidene heruitgaven een plek op deze nieuwe markt te veroveren. Dit succes moet voor Jodocus Hondius, nauw samenwerkend met Claesz, de doorslag hebben gegeven om de sprong te wagen en een grote wereldatlas à la het *Theatrum* uit

te geven. Door aankoop van de Duisburgse koperplaten in 1604 investeerde Hondius in de toekomst van de Amsterdamse commerciële kartografie en hiermee werd de aarzelend op gang gekomen *Atlas* van Gerard Mercator nieuw leven ingeblazen. Gesteund door een ta-

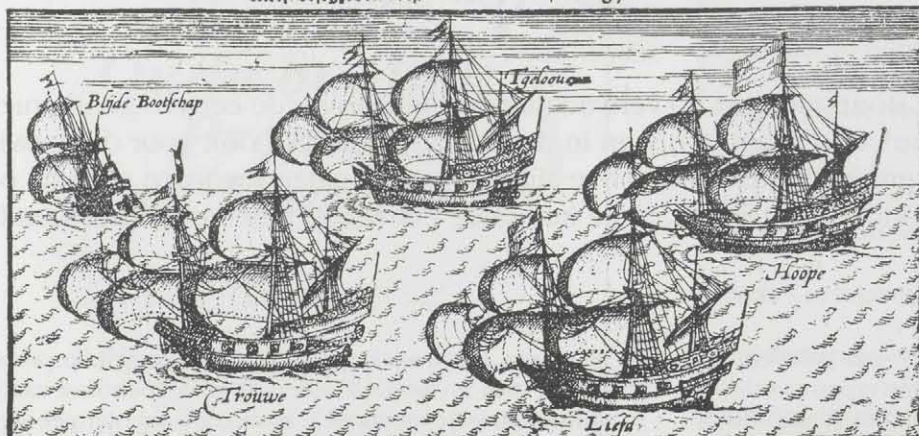

De cartouche met het grafscript van Ortelius gedateerd 1598.

Drs. J.W.H. Werner is als Conservator Kaarten en Atlassen werkzaam bij de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam.

U Tijdloopigh verhael van tgene de vijl

Schepen (die int jaer 1598 tot Rotterdam toegherust werden / om door de Straet Magellana haren handel te dyphen) wederbaren is tot den 7. September 1599 toe / op welken dagh Capiteijn Sebald de Weert, met twee schepen / door ontweber hande Wlote verstenen werdt. Ende bootst in wat groot gebaer ende elende hy by de vier maanden daer naer inde Straete gheleghen heeft tot dat hy ten lesten heel rebdeloos sonder schipt oft boot / maer een anchor behouden hebbende / door hooghdruyghende noot weder naer hups heeft moeten keeren. meest besijjzen door M. Barents, Janz, Cirurgijn.

t Amsterdam, by Zacharias Heijns, inde Warmoeistraet, inde Hooft-dueghda.

De titelpagina van het verslag van de reis door de Straat van Magallanes in 1598.

lentvolle, daadkrachtige gemeenschap van gevluchte zuiderlingen, werd nu ingezet op de verdere ontwikkeling van Mercators *Atlas*. Het succes was zo groot dat sindsdien de naam 'Theatrum' meer en meer uit het geheugen verdween en de titel 'Atlas' in de loop van de 17de eeuw definitief de soortnaam zou worden voor het kaartenboek waarin wij nog steeds met enige regelmaat een blik werpen om een overzichtelijk beeld van onze wereld te krijgen. Bescheidener en minder vernieuwend was het zakatlasje *Le Miroir du Monde*. Maar het verscheen ook in 1598 én in Amsterdam, bij de uit Antwerpen gevluchte Zacharias Heyns. Het was het eerste (en laatste) in Amsterdam uitgegeven wereldatlasje in houtsnede.

Maar er was meer aan de hand. Amsterdam had al enkele decennia achter de rug waarin een opmerkelijke groei had plaatsgevonden. De handel op de Oostzeelanden had grote vormen aangenomen. De havenstad werd een Europese stapelmarkt en bloeide als nooit tevoren. De bevolking nam toe, de stad breidde uit en het kapitaal accumuleerde. Na het wegvallen van Antwerpen nam de vaart langs en concurrentie met het vijandelijke Iberisch Schiereiland naar de Middellandse Zee, Afrika en West-Indië toe. De aspiraties reikten echter veel verder. Ook in Indië zouden de Nederlandse handelaren de concurrentie aangaan, vooral met de Portugezen. Het jaar 1598 was ook in dát opzicht erg belangrijk.

Zo werd 1598 ook het startjaar van een periode van grote, succesvolle handels- en ontdekkingsreizen naar Indië. Cornelis de Houtman had weliswaar in 1595 voor de Nederlanders de weg naar Indië ontdekt, maar die reis was commercieel gezien een mislukking geworden. Op 16 januari 1598 kreeg de 'Nieuwe Compagnie van de vaerte op Oost-Indiën tot Amsterdam' van de Staten-Generaal en de Staten van Holland een privilege met dezelfde voorrechten als de bestaande 'Compagnie van Verre'. Om verdere concurrentie te vermijden besloten

beide kort daarna een nieuwe trust te vormen, de zogeheten 'Oude Compagnie'. Er werd direct een tweede vloot naar Indië uitgerust, waarvan Petrus Plancius de bewindhebber was. De schepen verlieten op 1 mei 1598 onder admiraal Jacob van Neck en vice-admiraal Wijbrant Warwijck de rede van Texel.

Niet alleen de geijkte route om de Kaap werd bevaren. Eveneens in 1598, op 2 juli, vertrok Olivier van Noort uit Rotterdam om een Rotterdams-Amsterdamse poging te doen de zuidwestelijke route naar Indië te onderzoeken. Het resultaat was mager maar de eerste Nederlandse tocht om de wereld werd een feit.

Ook te Rotterdam verbleef Johannes van Doetecum jr. die er in 1598 de eerste in de Noordelijke Nederlanden gedrukte 'Leo Belgicus' liet verschijnen. Ondanks het voortduren van de oorlog, die in 1598 dertig jaar oud was, werd hiermee toch een zinnebeeldige eenheid in stand gehouden. Maar de fronten bleven in beweging; nadat in het voorgaande jaar Oldenzaal en Groenlo door Maurits van Nassau op de Spanjaarden veroverd waren, viel in 1598 de stad Doetinchem weer in Spaanse handen.

De drukpers van Cornelis Claesz werkte intussen op volle toeren. In 1598 verscheen bij hem ook het in druk uitgebrachte journaal van Gerrit de Veer over de drie zoektochten naar de vermeende Noordoostpassage naar China en Indië. Het is opmerkelijk dat ondanks de niet succesvolle afloop het publiek blijkbaar mateloos geïnteresseerd was in de wederwaardigheden van de ontdekkingsreizigers. Willem Barentsz.' beroemde, in 1598 verschenen, kaart van het noordpoolgebied zou ruim twee eeuwen lang het 'gezicht' van dat gebied op de wereldkaart bepalen.

In Alkmaar, tenslotte, werd in 1598 een kartografenbaby geboren: Joan Blaeu (het kan overigens ook begin 1599 zijn geweest).

Aan twee gebeurtenissen zal in 1998 speciale aandacht besteed worden. De redactie heeft het initiatief geno-

men om een facsimile-uitgave te verzorgen van het zakatlasje waaraan ons blad zijn naam te danken heeft, het 400-jarige *Caert-Thresoor*. Het wordt integraal, met zijn 169 kaartjes én de Nederlandse tekst (tezamen 462 + 196 genummerde pagina's) gereproduceerd, vergezeld van een korte toelichting. Groter zal vanzelfsprekend de aandacht zijn voor het 'Orteliusjaar'. Hier volgt een overzicht:

Te verwachten evenementen

* Amsterdam, 12 juni-21 augustus 1998:

Tentoonstelling *Abraham Ortelius, aartsvader van onze atlas* in de Universiteitsbibliotheek Amsterdam. Een tentoonstelling met onder meer circa dertig atlassen, veertig kaarten en een aantal brieven van Abraham Ortelius uit eigen bezit. De tentoonstelling wordt, op werkdagen, gehouden van 12 juni tot en met 21 augustus in de expositieruimte van de Universiteitsbibliotheek. Adres: Singel 425, Amsterdam.

* Amsterdam, 19 juni:

Studiedag van de Werkgroep voor de Geschiedenis van de Kartografie van de Nederlandse Vereniging voor Kartografie in de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam. Centraal staat het leven en werk van Abraham Ortelius. Het programma is nog niet definitief vastgesteld. Wel is het al mogelijk zich voor deze dag in te schrijven. Dit kan door f 35,- (f 27,50 voor NVK-leden) over te maken op postgirorekening 1670043 t.n.v. M.M.Th.L. Hammeleers te Maarssen. Nadere berichtgeving volgt.

Verdere informatie over beide Amsterdamse evenementen: Jan Werner, Kaartenzaal Universiteitsbibliotheek Amsterdam, Singel 425, NL-1012 WP, Amsterdam, Postbus 19182, NL-1000 GD, Amsterdam, Tel. 020-5252354, Fax 020-5252311, e-mail werner@uba.uva.nl, of UB-website <http://www.uba.uva.nl>. Algemene informatie: Petra Herweijer Tel. 020-5252054.

* Antwerpen, 20 november 1998-eind februari 1999:

Ter herdenking van het 400ste sterfjaar van Abraham Ortelius organiseert het Museum Plantin-Moretus een tentoonstelling over deze Antwerpse kaartmaker van 20 november 1998 tot eind februari 1999.

Verdere informatie: Museum Plantin-Moretus, Vrijdagmarkt 22, 2000 Antwerpen, Tel.: +32 3 233.02.94 / +32 3 232.24.55 / +32 3 234.12.83; fax: +32 3 226.25.16, e-mail: museum.plantin.moretus@dma.be.

Verder deelde Joost Depuydt (Leuven) mee dat vermoedelijk ook de Koninklijke Bibliotheek te Brussel een tentoonstelling houdt. Nadere gegevens zijn echter (nog) niet bekend.

Eveneens wordt door hem alles in het werk gesteld om een wetenschappelijk colloquium te organiseren ten tijde van de tentoonstelling in het Museum Plantin-Moretus.

Te verwachten publicaties

* Marcel van den Broecke, Peter van der Krogt en Peter Meurer (red.), *Abraham Ortelius and the first atlas*.

* Een kleine catalogus bij de tentoonstelling in de Universiteitsbibliotheek Amsterdam, door Jan Werner.

* Een publicatie in het Nederlands en Frans over Ortelius, door het Museum Plantin-Moretus, in samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel.

* Jeanine De Landtsheer, *Abraham Ortelius, Aurei Saeculi Imago*, een facsimile-uitgave met een inleiding door Joost Depuydt en een vertaling in het Nederlands (en wellicht het Engels).

* Joost Depuydt, Vale, verum antiquae historiae lumen: Antiquarianism in the Correspondence between Justus Lipsius and Abraham Ortelius, een artikel in *Supplementa Humanistica Lovaniensia*.

* Nadere informatie is ook te verwachten op de internet-discussielijst voor de geschiedenis van de kartografie: *MapHist*. Namens de redactie van *Caert-Thresoor* wens ik U tenslotte een gedenkwaardig 1998 toe.

SUMMARY

Four centuries back in time: a retrospective view on the year 1598

Four centuries ago, Abraham Ortelius, the famous inventor of the first 'modern' atlas, died in Antwerp. Not only this special event marks the year 1598, there were also other occurrences. For example, Cornelis Claesz. published the pocket-atlas *Caert-Thresoor* and Olivier van Noort left Amsterdam for his voyage around the world. Yet most of the attention in Belgium and The Netherlands will comprehensibly be paid to the commemoration of Ortelius through several exhibitions and publications.

Een detail van de beroemde poolkaart van Willem Blaeuw uit 1675.

Restauratieatelier Paul Peters

Restaureren en conserveren van:
Prenten en Grafiek
Atlassen
Globes

Drukken: Het facsimileren van oude kaarten

Weverweg 9
6961 KM

Eerbeek

Tel. 0313 - 654466

Een atlas in pocketformaat: *Den Nederlandtschen Landtspiegel* van Zacharias Heyns

In 1599 verscheen een opmerkelijk boekje met de titel *Den Nederlandtschen Landtspiegel in ryme gestelt door Z.H. Waer in dat letterlijck ende figuerlijck de ghelegentheyt, aert ende nature van de Nederlanden, met de omliggende grensen als Westphalen, Cleve, Gulick &c. claerlijck afgebeelt ende beschreven word.*¹ Het boekje, geschreven door Zacharias Heyns, bestaat uit kaarten van de Lage Landen en een korte beschrijving in dichtvorm van de afgebeelde gebieden. Zowel de geschiedenis van de gebieden als het verhaal van hun bewoners worden erin weergegeven.

Het boekje verhaalt van de levens en de omstandigheden van de burgers uit de steden, de arbeiders, de handwerkslieden, de boeren, de schutterij. Bijna 400 jaar geleden is Zacharias Heyns erin geslaagd verschillende disciplines aaneen te smeden, zoals de kartografie, de geschiedenis, de geografie en de literatuur. In dit artikel wordt gepoogd om het beeld dat door Heyns wordt geschetst, te voorzien van een aantal kanttekeningen waardoor de wereld van toen nog meer tot leven komt.

Heyns en zijn publiek

Zacharias Heyns werd, waarschijnlijk in 1566, te Antwerpen geboren.² Peeter Heyns, zijn vader, behoorde tot de kring van humanisten en geleerden rond Christoffel Plantijn, de beroemde Antwerpse drukker. Na de val van Antwerpen in 1585 vlucht Peeter Heyns met zijn gezin en vestigt zich na enkele omzwervingen uiteindelijk in 1594 te Haarlem. Als leerjongen in dienst bij Plantijn blijft Zacharias in Antwerpen achter, maar eind 1590 besluit ook hij te vertrekken. Via Keulen komt hij in 1592 in Amsterdam aan en begint er een winkel en uitgeverszaak onder de naam 'In de drie Hooftdeuchden'. Naast uitgever is hij schrijver en vertaler van diverse werken. Als factor van de Brabantse rederijkerskamer 'Het wit Lavendel' schrijft hij verschillende zinnespelen. In 1606 verlaat Heyns Amsterdam om zich, als vertaler en uitgever van onder andere emblematawerken en gebedenboeken, in Zwolle te vestigen alwaar hij in 1630 overlijdt.

In 1599, toen de *Landtspiegel* werd uitgegeven, was Heyns juist verhuisd naar de Warmoesstraat in Amsterdam. Het titelblad bevestigt Heyns' uitgeversrol; onderaan staat het impressum: 'By Zacharias Heyns, inde Warmoestraet, inde drie Deuchden.' Op het titelblad vinden we verder nog een afbeelding van de drie hoofddeugden, waarnaar Heyns zijn zaak heeft genoemd: geloof, hoop en liefde. De *Landtspiegel* wordt voorafgegaan door een inleiding van Heyns, waardoor we iets over zijn

Lenny Veltman is als studente verbonden aan de Rijksuniversiteit Leiden, Faculteit der Letteren, vakgroep Nederlandse taal- en letterkunde. Zij houdt zich bezig met artesliteratuur en mediaevistiek.

DEN NEDERLANDTSCHEN LANDTSPIEGEL IN RYME GESTELT

DOOR Z. H.

Waer in dat letterlijck ende figuerlijck de ghelegentheyt, aert ende nature van de Nederlanden, met de omliggende grensen: als Westphalen, Cleve, Gulick, &c. claerlijck afgebeelt ende beschreven word.

Niet min dienstelijck als vermakelijck om lesen.

T'AMSTELREDAM,

By Zacharias Heyns, inde Warmoestraet, inde drie Deuchden, 1599.

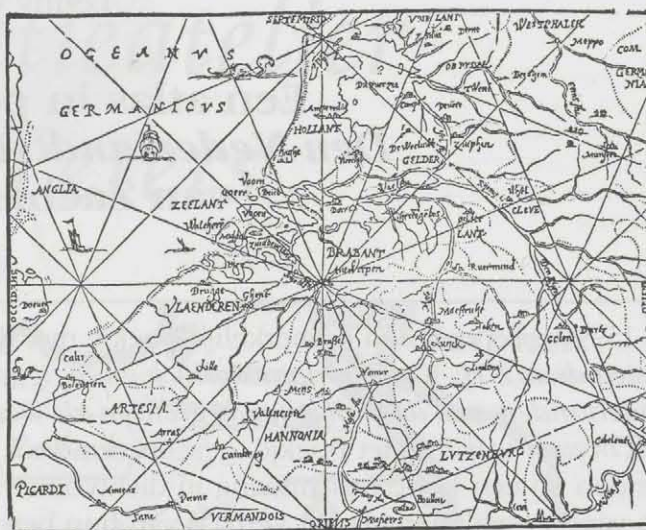
Titelblad van 'Den Nederlandtschen Landtspiegel', voorzien van de afbeelding van 'In de drie Deuchden', de naam van het pand van Heyns' uitgeverij.

leven in Amsterdam te weten komen. Zacharias draagt zijn werk op aan 'Den eerwaardighen, wysen, vromen, heere Jan Hendrik Oetgens, Capiteyn ende Borgherhoofman van een deel der Warmoestraete, inde wijt beroemde coopstadt Amsterdam.' Waarom Heyns zijn boek aan hem opdraagt, wordt ook duidelijk: Oetgens is geïnteresseerd in alles wat er in de Nederlanden gebeurt en in de mensen die er wonen. Zacharias Heyns heeft dit gemerkt op de vergadering van het 'Corperaelschap', waarvan hij lid is geweest. In de inleiding worden de namen genoemd van de mannen, die eveneens bij de vergaderingen aanwezig waren.

Het korporaalschap was een gewapende burgermacht, de schutterij. In die tijd waren er te Amsterdam drie korporaalschappen, die weer verdeeld waren in een aantal rotten met aan het hoofd een burgemeester. Nog in de 14de eeuw was elke valide burger verplicht om op te komen als de noodklok luidde. Ieder moest naar vermogen zorgen voor de eigen wapenuitrusting: schoppen, messen, harken, bezemstelen of wapens; alles wat zou kunnen dienen ter verdediging van de stad. Omdat men zelf

NEDERLANDT.

Het edel Nederlandt, men in dit boeck can sien,
 Figuerlijck afgebeelt, in landen seventien,
 Als *Vlaendren*, *Lutizenborch*, 'dant der *Limborschcher stede*,
Artoys en *Henegou* van *Geldr* en *Brabant* mede.
 'tSoet *Hollandt* wijt vermaert en *Zeelandt* waterrijck,
 Het *Maregraefschap* des *Rijx* en *Zutphen* des gelijck,
 Van *Wtrecht*, *Vrieslandt* oock van *Mechelen* en van *Namen*,
 Met d'*Over-yfels* landt ende *Groeninghen* die slamen
 Wel hebben in't ghetal twee hondert ende acht
 Bemuerde steden vast omwaltet en omgracht,
 Ses duzent dorpen jent nae *Guicciardins* verclaren.
 Rivieren over veel, om wijt en zijt te varen,
 Doorloopen 'tgantche landt, en op de duytsche zee
 Zijn havenen bequaem, daer schepen veel op ree
 Stil ligghen alle jaers, die't landt veel rijckdoms gheven
 Door *Coopmans* handel groot die't zeewaerts wordt gedreven.
 Veel bosch maer luttel berghs en zeer begaeft met graen.
 'tGheeft *Wynen*, maer zeer cleijn, oock vintm' al omme staen
 Veel cruijs van grooter cracht, veel schaepvoedende heyden,
 Veel gras int leeghe landt, en vette goede weyden.

De Nederlanden uit Heyns' 'Landtspiegel', voorafgegaan door de beschrijving in dichtvorm.

de wapenuitrusting moest bekostigen waren het in de latere eeuwen vooral de meervermogenden, die lid waren van het korporaalchap. In ruil daarvoor genoten de leden van de schutterij de bescherming van de overheid en wisten zij zich in de loop van de tijd veel privileges te verwerven.³

Jan Hendrik Oetgens of Oetkens, aan wie de *Landtspiegel* opgedragen is, was dus kapitein van een schuttersgilde, burgemeester van één van de rotten in Amsterdam, waaronder ook een deel van de Warmoesstraat viel. Alle in de inleiding genoemde personen blijken in dezelfde tijd als Heyns in de Warmoesstraat gewoond te hebben,⁴ toentertijd een chique en geliefde straat. Hij zal de mensen van het gilde dan ook goed gekend hebben. Welke functie Zacharias in het gilde bekleed heeft, is niet exact bekend. Misschien was hij organisator van feestelijkheden of trad hij voor het gilde op als dichter en schrijver in de rederijkerskunst, onontbeerlijk bij wedstrijden tussen de gilden. In ieder geval is de belangstelling van Heyns voor de geschiedenis en het welvaren van zijn land niet vreemd, als we hem kunnen plaatsen in deze functie bij het korporaalchap. Die interesse heeft hij kunnen verwoorden in de *Landtspiegel*, wellicht met de bedoeling zijn kennis te delen met de andere leden van het gilde en met zijn vrienden. De vrienden laten van zich horen in de vijf lofdichten of drempelverzen, die na de inleiding in de *Landtspiegel* zijn opgenomen. Vanaf de 16de eeuw is het gebruikelijk dat werken ingeleid worden door lofdichten van collega-poëten. Hiermee wil men de lezers doordringen van het onvolprezen karakter en de geleerdheid van de auteur en het grote belang van zijn werk. Een soort reclame dus.

Na de inleiding en de vijf lofdichten begint de *Landtspiegel*. De waarde van het werk is treffend verwoord in een lofdicht van Heyns' vriend C. Taamszoon van Horen: 'Die met een verr-schouwend oogh | sonder van zijn haert⁵ te wijcken | dalen diep, en berghen hoogh | prinschappen en coninghrijcken | landt en steden wil bekijcken | sie hier, daert in kleijn vertoogh | HEYNS al doet nae 't leven blijcken.'⁶

Den Nederlandtschen Landtspiegel, kaarten met tekst

In 1599 bestonden de Lage Landen uit zeventien gewesten,⁷ die na de Bourgondische tijd onder Karel V in 1549 onder één bestuur waren gebracht. De eerste kaart in de *Landtspiegel* toont ons het hele gebied waaruit de Nederlanden toen bestonden. In de eerste tekst van de *Landtspiegel* noemt Heyns de naam van Lodovico Guicciardini en verwijst hij naar diens *Descrittione di tutti i Paesi Bassi*,⁸ met de zin: 'Ses dusent dorpen jent [= mooi] nae Guicciardins verclaren'. Aangezien Zacharias bij Plantijn in de leer was op het moment dat het werk van Guicciardini daar uitgegeven werd, zullen dit omvangrijke werk en andere contemporaine bronnen hem zeker niet ontgaan zijn.

De zeventien gewesten zijn door Heyns onderverdeeld in verschillende graafschappen en hertogdommen, zodat er na de kaart van de Nederlanden nog eens vijfendertig kaarten volgen. Alle kaartjes, uitgevoerd in houtsnede, gaan vergezeld van een beschrijving van het afgebeelde gebied. Nederland was heel wat groter in die tijd en sommige steden die een belangrijke rol vervulden zijn inmiddels geworden tot slaperige provinciestadjes. Maar de kaarten vertonen meer opmerkelijkheden. Zo wordt op de meeste kaarten een schaalverdeling gebruikt van 'cleyne', 'middelbare' en 'grootte mijlen'. Met de 'middelbare mijl' bedoelt Heyns de 'gemene Duytsche mijl' (waarvan er vijftien in één breedtegraad gaan = circa 7.409 meter), van de 'grote mijl' gaan er twaalf in één breedtegraad (9.261 meter) en de 'kleine mijl' bedraagt 6.277 meter (17,7 in een breedtegraad). De kleine mijl is gelijk aan 20.000 Rijnlandse voeten. In sommige gevallen wordt in een tekst aangegeven hoeveel mijl een gebied bestrijkt maar Heyns vertelt ons niet welke van de drie hij hiervoor gebruikt.

In de beschrijvingen van 'Het land vanden Vryen', waarmee bedoeld wordt het Vrije van Brugge, noemt Heyns 'd'Oostzee' als grens in het noordwesten van deze landstreek. In de beschrijving van Zeeuws-Vlaanderen noemt hij deze zee opnieuw.⁹ Op de kaarten zelf komt deze naam niet voor, maar hij heeft er ongetwijfeld de Noordzee mee bedoeld, ook in die tijd al een gangbare

naam. Wellicht heeft Heyns deze naam ontleend aan Wagheners *Den Nieuwen Spiegel der Zeevaert* (Amsterdam, 1596). In de inleiding van deze stuurmansgids wordt de term 'oostersche Zee' ook gebruikt¹⁰ maar in een iets andere context: 'De Nieuwen Spiegel der Zeevaert, vande Navigatie der westersche Zee, inhoudende alle de custen van Vrankrijk, Spaengien [...] en de gantsche oostersche Zee, met alle de havenen van dien. De Jutsche custen, Vrieslandt, Hollant, Zeelant, Vlaenderen, dit al in diversche Zee-caerten begrepen.'

Met de 'oostersche Zee' doelt Wagheners op de oosterse scheepvaart, de handel met de staten van Noord-Europa. Bij Heyns komt de term 'Oostzee' enkel voor bij het Vlaamse en Zeeuwse gebied. Bij Zeeuws-Vlaanderen zegt hij heel expliciet dat de 'oostersche zee' ten westen van het gebied ligt: 'dit Vlaems deel [...] aen't West eindt strecket heel vast aen d'oostersche zee', oftewel de Noordzee.

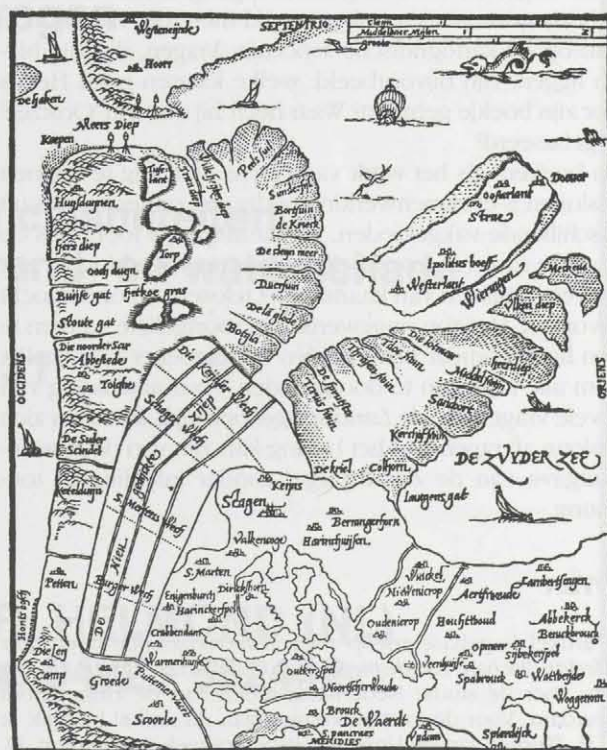
Het is merkwaardig dat de term, voorzover onderzocht, behalve bij Wagheners nergens anders gebruikt wordt. Aelbert Haijen¹¹ die in zijn werk de zeekusten van de vroege 17de eeuw beschrijft, spreekt over 'de Zee', wanneer hij de Noordzee bedoelt, maar de termen 'Oostzee' of 'oostersche zee' komen bij hem niet voor. Op de in zijn werk afgedrukte kaarten staat consequent 'Noordzee' vermeld.

De korte teksten die Heyns bij alle kaartjes schreef zitten boordevol informatie. Bij oppervlakkige lezing zal veel van die informatie ons ontsnappen. Juist door de tekst goed onder de loep te nemen komen de diverse facetten ervan aan het licht. De *Landtspiegel* vereist kennis op allerlei terrein. De door Heyns beschreven teksten zijn niet zomaar beschrijvingen van het land dat uitgebeeld wordt. Ze verraden ook de dichter en rederijker in Zacharias, die bovendien goed op de hoogte was van de geschiedenis en de bijzonderheden van de landstreken. De teksten vallen op door de vorm waarin ze zijn geschreven. Elke tekst bestaat uit twintig verzen, waarbij gebruik wordt gemaakt van het zogenaamde gepaarde rijm, een rijmschema dat ook veel gebruikt werd bij de verhalende poëzie. Elke versregel bestaat uit twaalf lettergrepen: een alexandrijn. Doordat de beschrijvingen in een rijmschema zijn gezet, zijn sommige zinnen niet altijd even makkelijk te begrijpen. Ook de 16de-eeuwse grammatica en -spelling leveren de nodige problemen op. De interpunctie is niet consequent, waardoor niet altijd direct te zien is waar een zin eindigt en waar een nieuwe zin begint. In de tekst wordt veel gebruik gemaakt van zogenaamde enclises als 'teltmer' (telt men er) en 'ten' (het en) die, onopgelost, een juiste vertaling van de tekst in de weg staan. Daarbij wordt er natuurlijk veel gebruik gemaakt van inmiddels in onbruik geraakte benamingen zoals bijvoorbeeld 'coretassen' (graanhopen),¹² 'voyt' (voedt),¹³ 'ghecoren' (gekozen)¹⁴ en 'lijnwaet' (fijn linnen).¹⁵ Wie echter eenmaal de tekst beheerst, komt veel te weten over de gebruiken van onze voorvaders. Zo was Middelburg op het eiland Walcheren een beroemde havenplaats en een stapelplaats voor Spaanse en Franse wijnen. De stad Veere had het kruithuis onder haar beheer en zal in die tijd van grote strategische waarde zijn geweest. Heyns vertelt over het kasteel Britten, het Romeins Castellum uit de 2de eeuw dat in de Noordzee ter hoogte van Katwijk lag. In de jaren 1564 tot 1566 waren bij laag water herhaaldelijk de restanten zichtbaar geweest, iets wat zich nog tot in de 18de eeuw met enige regelmaat voordeed. De tekst gaat

vergezeld van een plattegrond van het castellum.

Zeer negatief laat Zacharias zich uit over de bevolking van het bisdom Luik die 'zeer weldrich [= vermogend] is, herneekich [= stijfkoppig] en zeer quaet [= karakterloos] | Haer spraek ghebroken wals [= Waals] men seldom wel verstaet'. Waarom Zacharias zo negatief over de Luikenaars schreef, blijft vooralsnog een vraag. Misschien had het te maken met het feit dat Luik, als katholiek bolwerk, de opkomende Hervorming bestreed. Dit was ook het geval in Antwerpen, waardoor het gezin Heyns moest vluchten. Opvallend is ook de opmerking over een 'Duyvesteen' in Xanten in de regio Kleef, in de tijd van Heyns wellicht een bekende attractie waarover nu niet veel meer bekend is. Zacharias doelt hier mogelijk op de grafsteen van kapitein Caelius, de enig overgebleven getuige van de slag tegen Varus en van de vernietiging van het Romeinse leger door de Germanen.¹⁶ Indertijd algemeen bekende geschiedkundige gebeurtenissen worden door Heyns soms in enkele zinnen aangestipt. Zoals de beschrijving van de regio 'Machelen': 'Van ouden tyden plach dit gansch landt toe te comen | den huysen van Bertholdt, d'welck zijnd' heel afghenomen | Ia so dat daer geen oor meer overgebleven was | so werdt dees heerlickheit op dit slevighe pas | voor die van Geldr' en Luijck een heerlijcke gave'. Zo komen we te weten dat Mechelen van oudsher toebehoorde aan een van de machtigste adellijke geslachten in het hertogdom Brabant. Maar met de heer van Mechelen, Floris, gestorven in 1331 stierf het geslacht uit en werd Mechelen eigendom van Gelderland en Luik.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden van gebeurtenissen, waarvan men nu soms geen weet meer heeft. De verloren gegane kennis strekt zich uit over velerlei terreinen. Een historicus zal misschien minder moeite hebben met

Noord-Holland, waar 'zeer weynigh boomen staen, want 'tis leech groen landt daer koyen weyden gaen. Het volck is sterc en groot, daer by me goet van aert, maer boven al ter zee, zeer cloeck en onvervaert'.

de aangehaalde historische feiten, maar hem zullen mogelijk de geografische, kartografische en literaire aspecten ontgaan. Terwijl bijvoorbeeld voor een kartograaf de literaire bijzonderheden minder opvallend zullen zijn. Kortom, kennis van verschillende disciplines is nodig om de *Landtspiegel* goed te kunnen lezen.

Een tekst als die van Heyns valt onder de zogenaamde artesliteratuur. De artesliteratuur omvat de volgende (middeleeuwse) indeling van wetenschapsgebieden: de *artes liberales*, waaronder de grammatica, retorica, logica, rekenkunde, muziek, geometrie en astronomie ressembleren; de *artes mechanicae* die al het handwerk omvatten en de *artes magicae* (de verboden kunsten). Tot de *artes mechanicae* behoren onder meer de reisverhalen en de kosmografie. In 1989 is het *Repertorium van de Middelnederlandse artesliteratuur* verschenen, het naslagwerk van R. Jansen-Sieben. Vele artesteksten, die over heel Europa verspreid liggen, heeft zij per onderwerp gecategoriseerd en ondergebracht in het repertorium. Bij de categorie 'Kosmografie' staat de *Landtspiegel* van Heyns vermeld.¹⁷ De term 'kosmografie' had in de middeleeuwen niet de betekenis, die wij er nu aan geven. Onder kosmografie werd verstaan: beschrijvingen van culturen en landschappen, al dan niet vergezeld van (land)kaarten. In het *Repertorium* staat nog een aantal andere teksten uit de categorie van de *Landtspiegel* vermeld. Het probleem van de artesliteratuur is al eerder verwoord door Jansen-Sieben. In een interview¹⁸ zegt ze over de artes: 'Het is ook geen sinecure om je bezig te houden met artesteksten en dat is ook de reden waarom zo weinig Nederlandse onderzoekers eraan toe zijn gekomen, want je moet je inwerken in allerlei problemen en onderwerpen waar je eigenlijk niets van weet'. De *Landtspiegel* is hiervan een goed voorbeeld: na het onderzoeken van taalkundige, literaire, biografische, geografische en historische gegevens restte mij geen tijd meer om dieper in te gaan op de kartografische aspecten. Vragen, die zijn blijven liggen, zijn bijvoorbeeld: welke kaarten heeft Heyns voor zijn boekje gebruikt? Waar heeft hij de term 'Oostzee' op gebaseerd?

Om boeken, als het werk van Heyns, volledig te kunnen ontsluiten is er samenwerking nodig van onderzoekers uit verschillende vakgebieden. De *Landtspiegel* toont ons de behoefte aan zo'n interdisciplinaire samenwerking. Er zijn nog vele uitgaven van kaarten met teksten om onderzocht te worden. Het zou ongewenst zijn soortgelijke werken te laten liggen omdat het voor één onderzoeker onmogelijk is om alle aspecten te doorgronden. Naar aanleiding van de vele vragen die de *Landtspiegel* oproept, kan men zich tenslotte afvragen wat het belang kan zijn van de facsimile-uitgave van de *Landtspiegel* zonder inleiding of toelichting.

NOTEN

Dit artikel is gebaseerd op mijn afstudeerscriptie over *Den Nederlandtschen Landtspiegel* van Zacharias Heyns, maart 1996, voor de studie Nederlands MO.B aan de Hogeschool Rotterdam. Voor de totstandkoming van dit artikel bedank ik J.W.H. Werner van de Universiteitsbibliotheek Amsterdam, D. de Vries van de Universiteitsbibliotheek Leiden en B. van der Have van de Hogeschool Rotterdam.

1. In 1994 heeft het Robas Facsimile-Fonds te Weesp een facsimile-uitgave verzorgd. Originele exemplaren bevinden zich onder meer in de Universiteitsbibliotheek Amsterdam, Universiteitsbibliotheek Gent, Universiteitsbibliotheek Leiden, Koninklijke Bibliotheek Den Haag en het Maritiem Museum 'Prins Hendrik' te Rotterdam.
2. Zie ook de inleiding bij: H. Meeus, *Zacharias Heyns 'Drachtoneel' (1601)*. Amsterdam, Buijten & Schipperheijn, 1989.
3. Brugmans, H., *Geschiedenis van Amsterdam*, 2e herz. en bijgew. door dr. I.J. Brugmans. Utrecht, Het Spectrum, 1972-1973. 6 dln. Deel I: 'Middeleeuwen 1100-1544'.
4. Kam, J.G. Jr., *Waar was dat huis in de Warmoesstraat?*, Amsterdam, 1968 (uitgegeven in eigen beheer).
5. Haard.
6. Heyns doet het ons levensecht lijken.
7. Namelijk Vlaanderen, Luxemburg, Limburg, Artois, Henegouwen, Gelre (Gelderland), Brabant, Holland, Zeeland, Markgraafschap, Zutphen, Utrecht, Friesland, Mechelen, Namen, Overijssel en Groningen.
8. Lodovico Guicciardini (Florence 1521-Antwerpen 1589) was een Italiaans geschiedschrijver die zich in 1542 in Antwerpen vestigde. Hij verwierf beroemdheid met zijn *Descrittione di tutti i Paesi Bassi altrimenti detti Germania Inferiore* (Antwerpen, 1567).
9. Zie: 'Het land vanden Vrijen' regel 7, en 'Zeeus Vlaenderen' regel 3.
10. Waghenae, Lucas Jansz., *Den nieuwen Spiegel der Zeevaart* (Koeman, *Atlantes Neerlandici* IV, Wag 10A).
11. Haeijen, Aelbert, *Amsterdamsche Zee-Caerten* (Amsterdam, 1605).
12. Zie: 'Westphalen', regel 8.
13. Zie: 'Bommeler-weerdt', regel 5.
14. Zie: 'Bommeler-weerdt', laatste regel.
15. Zie: 'Hollandt', regel 16.
16. Jung, Ernst F., *De Germanen: bloei en neergang van de bedwingers van het Romeinse Rijk*. Baarn, Tirion, 1993, blz. 153.
17. Jansen-Sieben, R., *Repertorium van de Middelnederlandse artes-literatuur*. Utrecht, HES, 1989, blz. 81.
18. Jansen-Sieben, Ria, Een repertorium moet dynamisch zijn. In: *Literatuur, tijdschrift over Nederlandse Letterkunde*, 90/1 blz. 36-40.

SUMMARY

A pocket-atlas: *Den Nederlandtschen Landtspiegel* by Zacharias Heyns

This booklet by Zacharias Heyns was published in Amsterdam in 1599. Heyns was a publisher, writer and member of the civil guard. He dedicated his small atlas to Jan Hendrik Oetgens, mayor and captain of a civil guard company in Amsterdam. The book consists of contemporary maps of the Low Countries, accompanied by short rhymed descriptions of the territories concerned. The maps and the striking descriptions of the Low Countries, and their history as experienced by the contemporary people offer a unique insight into the manner of living of its sixteenth century inhabitants.

Heyns also succeeded in combining various disciplines - cartography, history and geography - in literary form. This should inspire present researchers to interdisciplinary cooperation in the field of the so-called artes literature. Artes literature comprises the following (medieval) subdivisions of learning. The *artes liberales*, including grammar, rhetoric, logic, arithmetic, music, geometry and astronomy; the *artes mechanicae* comprising all handicraft; and the *artes magicae*, the forbidden arts. Travel and cosmography were classified under the *artes mechanicae*. Heyns' publication belongs to the subcategory Cosmography of the artes literature: descriptions of cultures and countries, sometimes accompanied by maps. Many of these texts are to be found all over the world, awaiting scholarly research, preferably of an interdisciplinary nature.

Restauratie-Atelier Helmond B.V.

**voor restauratie en conservering van
papier, leer en perkament**

- **boeken in leer en perkament**
 - **charters en zegels**
 - **prenten en tekeningen**
 - **kaarten en affiches**
 - **massaconservering**
 - **vrijblijvende offertes**
-
- **vacuüm-vriesdrogen**

ondersteuning bij calamiteiten

- **24 uur bereikbaar bij brand- en waterschade**

06-575.896.31

Panovenweg 40, 5708 HR HELMOND (NL)
Tel: 0492 - 553990 Fax: 0492 - 552442

ART CONSERVATION

RESTAURATIE & CONSERVERING VAN KUNSTVOORWERPEN

KON. WILHELMINAHAVEN ZZ 19
3134 KG VLAARDINGEN
TELEFOON 010 234 02 91
06 529 758 79
06 539 468 40
TELEFAX 010 460 34 37

K.v.K. ROTTERDAM 190851

CONSERVEREN
RESTAUREREN
ADVISEREN

PAPIERRESTAURATIE

LINGBEEK & VAN DAALEN

CONSERVERING EN RESTAURATIE VAN
WERKEN OP PAPIER EN PERKAMENT

- ♦ aquarellen gouaches pasteltekeningen
- ♦ advisering over klimaat, licht, transport en expositie

AMALIASTRAAT 5
1052 GM AMSTERDAM
020 - 6841074

Willem/Joan Blaeu (1606) c1640 World

"One of the supreme examples of the mapmaker's art"

RODERICK M. BARRON

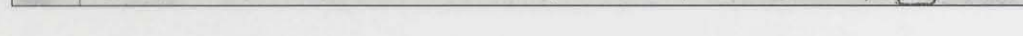
*The Antique Map Specialist
Rare & Decorative Maps, Atlases & Globes*

P.O. BOX 67
SEVENOAKS
KENT - TN13 3WW
ENGLAND
Tel & Fax: +44-(0)1732-742558
e-mail: barron@centrenet.co.uk
website: <http://www.barron.co.uk>

One of the UK's leading private dealers
buying and selling rare & important Early maps and Atlases
Catalogues issued - Collections purchased
Appraisals & Valuations provided

WE ARE ALWAYS INTERESTED IN PURCHASING NEW STOCK

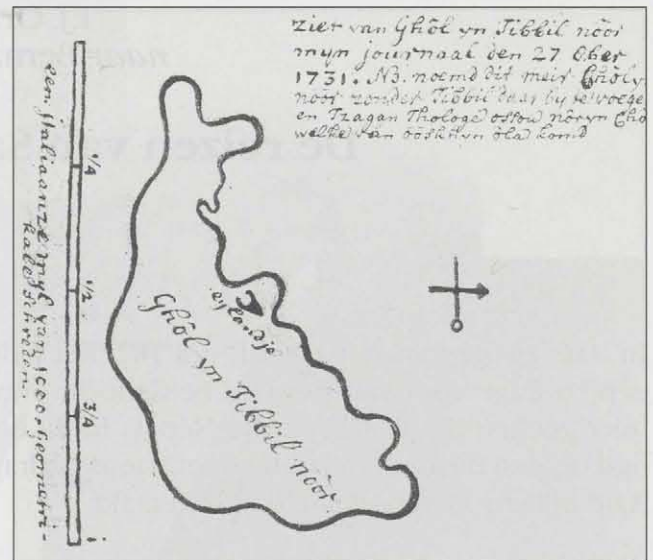
E.J. Ormeling Sr.
 ar Bernard Le Cal
 van Samuel v

Careri, die in de jaren 1693 tot 1698 de Himalaya was overgetrokken, tot Peking en Canton was doorgedrongen en vervolgens via Manilla en Mexico naar Italië was teruggekeerd. Aangenomen mag worden dat Van de Putte in Italië was geïnspireerd door het reisverslag van Careri, dat in 1700 in zes delen in het Italiaans te Napels werd uitgegeven.

Van Pondichéry trok Van de Putte naar Delhi, maar daar raakte men in 1726 zijn spoor kwijt. Te Vlissingen, waar werd aangenomen dat hij was omgekomen, werd in 1728 in de functie van deken een opvolger benoemd. Zestien jaar later in 1742 dook de Zeeuw echter weer op in de VOC-factorij Chinsoera aan de Hooghly in de Gangesdelta.

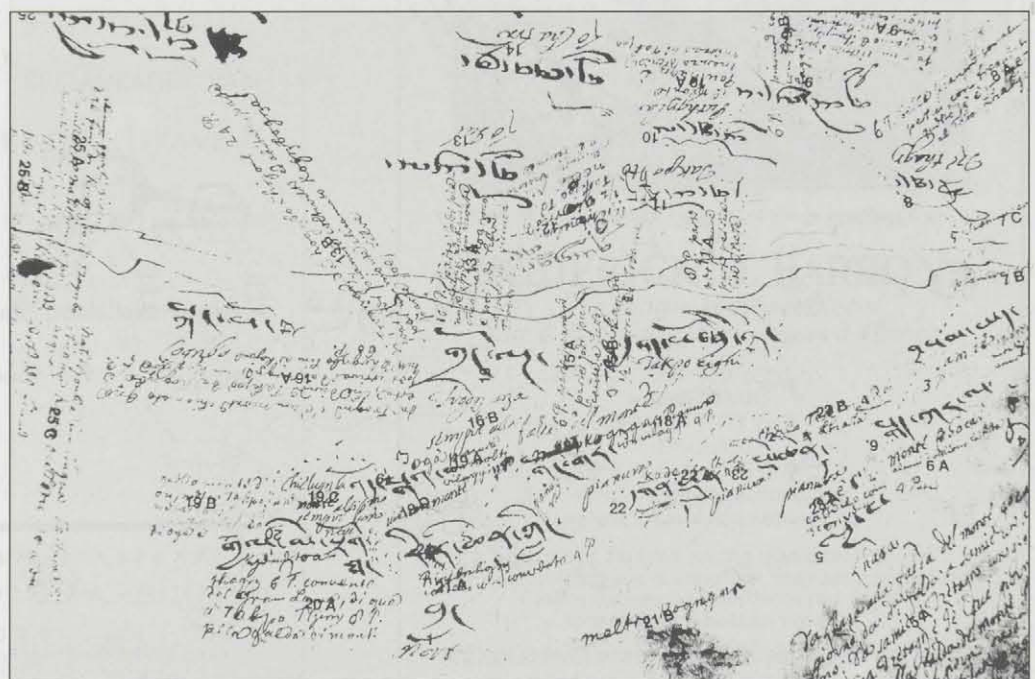
Over zijn bevindingen in deze zestien jaar zijn slechts enkele bronnen beschikbaar. In de eerste plaats een kopie van een brieffragment van Van de Putte, geschreven te Patna aan de Ganges d.d. 19 juli 1742 aan het hoofd van de VOC-factorij aan de Hooghly, Joan Albrecht Sichterman. In dit fragment, teruggevonden in het archief der VOC, vertelt hij over zijn reis naar China en zijn bezoek aan Peking. Verondersteld wordt dat hij vanaf Kathmandu is meegereisd met de karavaan, die de schatplichtige vorsten van Nepal elke vijf jaar als eerbetoon aan de keizer te Peking zonden. Na driemaal tevergeefs getracht te hebben de Grote Muur te passeren, was het hem vermoeid als mandarijn tenslotte gelukt. Vervolgens wordt beschikt over twee brieven van de Franse jezuïet pater Antoine Gaubin, gepubliceerd in diens *Correspondence de Péking* (Genève, 1970), die melding maakt van zijn ontmoeting met de Zeeuw in Peking. Verder maakt het hoofd van de Italiaanse missiepost te Lhasa, de kapucijn pater Francesco Orazio della Penna di Billi, in zijn *Breve Notizia del Regno del Thibet*, uitgegeven in Rome 1740, gewag van een passage in de dagboeken van Van de Putte, waarin zijn overtocht over de machtige Britsjioe (= Jangtsekiang) wordt beschreven. Tenslotte is een aantekening van de Zeeuw zelf bewaard gebleven, waaruit blijkt dat hij zich

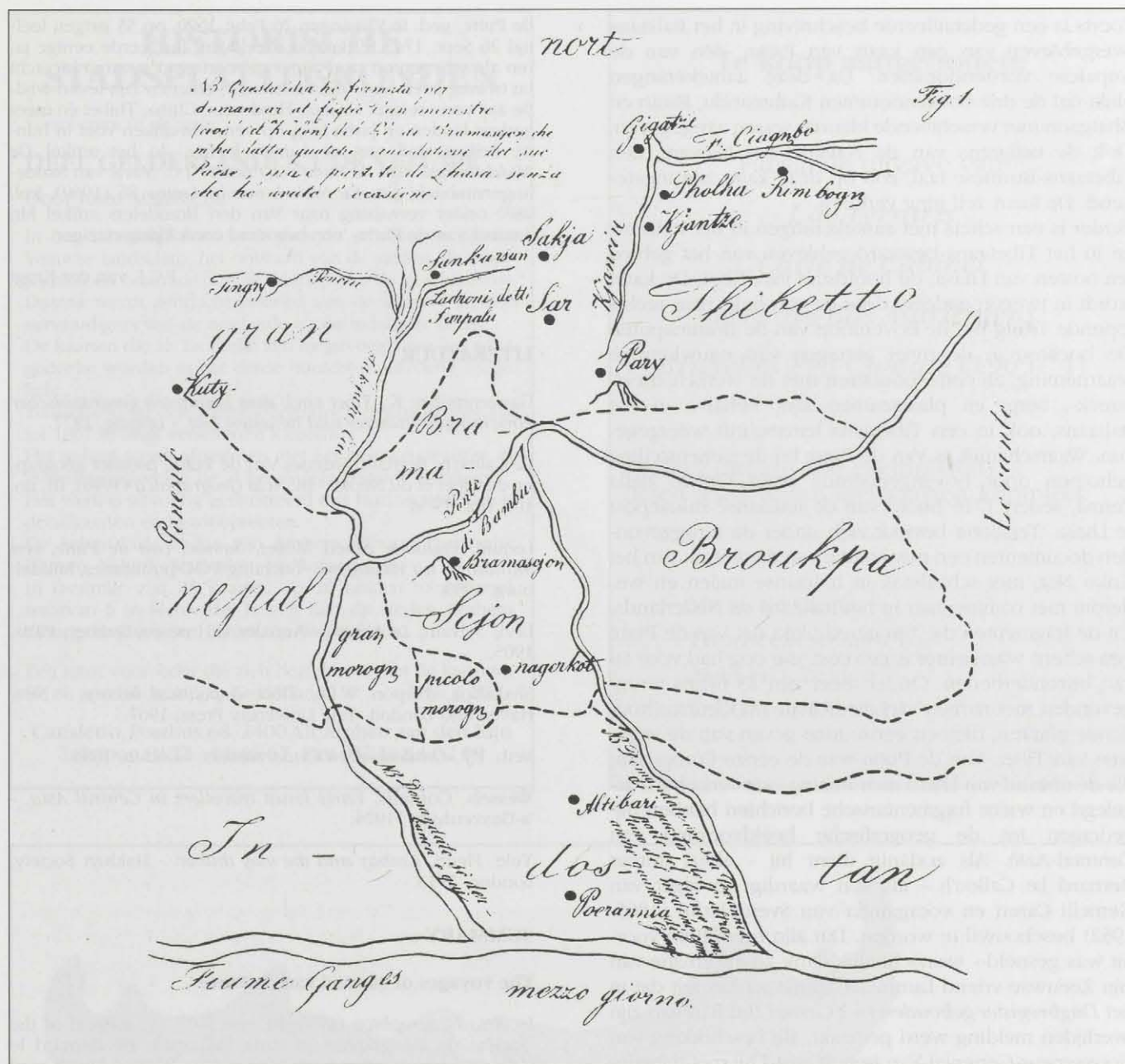
Schetskaartje van het meer Koko Nor, met schaalstok in Italiaanse mijlen en commentaar in het Italiaans en Nederlands.

in oktober 1731 op weg naar Peking in de omgeving van het Koko Nor ('het Blauwe Meer') bevond, het afvoerloze bergmeer in de huidige Chinese provincie Tsinghai.

Blijkbaar heeft Van de Putte na zijn bezoek aan Peking zijn oorspronkelijke plan opgegeven en is hij via Tibet (waar hij langere tijd in Lhasa verbleef), Ladakh en Kashmir naar India teruggekeerd, waar hij via Delhi en Patna andermaal de VOC-factorij in de Ganges-delta bereikte. Hier schepte hij zich in 1743 in met bestemming Batavia op het schip 't Hoff niet altijd winter'. Waarschijnlijk was het zijn bedoeling om zijn reizen in Azië met een bezoek aan Indië te besluiten om vandaar naar Holland terug te keren. Te Batavia vond hij zijn streekgenoot en studievriend Pieter Willem Lammens, raadsheer bij het gerechtshof van de VOC. Opnieuw gegre-

Manuscriptkaart van het gebied ten oosten van Lhasa, de hoofdstad van Tibet. Met aantekeningen in het Italiaans en Tibetaans.

Kaart van het grensgebied tussen India, Nepal en Tibet, met diverse plaatsen die door Van de Putte tijdens één van zijn reizen zijn aangedaan.

pen door de 'démon des voyages' bezocht hij vanuit Batavia Malakka, waar hij nog even de Mont Ophir (1790 meter) beklom. Maar ditmaal had hij te veel van zichzelf gevergd en in april 1743 kwam hij in slechte gezondheidstoestand te Batavia terug, waar hij op 27 september 1745 overleed.

De dagboeken waarvan pater Orazio della Penna sprak zijn grotendeels verloren gegaan. Naarmate zijn lichamelijke toestand verslechterde werd het hem duidelijk dat het niet meer mogelijk was zijn plan te verwezenlijken om na terugkomst in Zeeland een verslag van zijn zwerftochten te schrijven. Bij testamentaire beschikking gaf hij daarom last zijn dagboeken te verbranden, waartoe hij zelf in een vlaag van neerslachtigheid in zijn laatste levensdagen overging, tot verbijstering van Lammen. De fragmenten die laatstgenoemde nog heeft kunnen redden zijn bij het Zeeuws Genootschap der Wetenschappen te Middelburg terechtgekomen, alwaar

ze door Bernard Le Calloc'h zijn geraadpleegd.

Onder de aantekeningen, die aan vernietiging zijn ontsnapt, bevindt zich een in het Italiaans geredigeerde schetskaart van oostelijk Nepal - getekend door Van de Putte, naar wordt aangenomen met inheemse hulp - tijdens zijn verblijf aldaar op weg naar China (1727). Dit kaartje, het eerste van dit gebied, toont een aantal nederzettingen aan de middenloop van de Bagmati, de heilige rivier der Nepalezen, waaronder de drie rivaliserende vorstendommen 'Katmandu', 'Patan' en 'Batgao'. De nederzettingen zijn weergegeven door naar grootte gedifferentieerde zeshoeken. Ruw getekende torens geven vervolgens een aantal forten weer. Volgens Van de Putte was Nepal bewoond door de Navarri of Nevarri, een Mongoolse stam verwant aan de bevolking van Tibet, die enige decennia later, in 1768, door een invasie van de Hindoestaanse Gurkha's werd verdronen.

Voorts is een gedetailleerde beschrijving in het Italiaans overgebleven van een kaart van Patan, één van de Nepalese vorstendommen. Uit deze aantekeningen blijkt dat de drie vorstendommen Kathmandu, Patan en Bhatgaon met verschillende kleuren waren aangegeven. Ook de taalgrens van de Navarri, het Newars, een Tibetaans-Burmese taal, zou op deze kaart zijn ingetekend. De kaart zelf ging verloren.

Verder is een schets met aantekeningen in het Italiaans en in het Tibetaans bewaard gebleven van het gebied ten oosten van Lhasa, de hoofdstad van Tibet. De kaart wordt in tweeën gedeeld door de van links naar rechts lopende Tsang-po, de bovenloop van de Brahmaputra. De bochten in de rivier getuigen van nauwkeurige waarneming; zij corresponderen met de werkelijkheid. Streek-, berg- en plaatsnamen zijn, behalve in het Italiaans, ook in een Tibetaans letterschrift weergegeven. Waarschijnlijk is Van de Putte bij de samenstelling geholpen door bovengenoemde pater Orazio della Penna, sedert 1716 hoofd van de Italiaanse missiepost te Lhasa. Tenslotte bevindt zich onder de teruggevonden documenten een ruw kaartje van de omtrek van het Koko Nor, met schaalstok in Italiaanse mijlen en wederom met commentaar in het Italiaans en Nederlands. Uit de fragmenten die zijn gered blijkt dat Van de Putte een scherp waarnemer is geweest, die oog had voor tal van bijzonderheden. Onder meer zijn 23 fiches teruggevonden met namen van medicinale en kleurstofhoudende planten, die een eerste idee geven van de vegetatie van Tibet. Van de Putte was de eerste Europeaan, die de afstand van Lhasa naar Peking vice versa heeft afgelegd en wiens fragmentarische berichten hebben bijgedragen tot de geografische beeldvorming van Centraal-Azië. Als zodanig dient hij - aldus auteur Bernard Le Calloc'h - als een waardig opvolger van Gemelli Careri en voorganger van Sven Hedin (1865-1952) beschouwd te worden. Dat zijn roem hem vooruit was gesnel - waarschijnlijk dank zij informatie van zijn Zeeuwse vriend Lammens - blijkt uit het feit dat in het *Dagbregister gehouden in 't Casteel Batavia* van zijn overlijden melding werd gemaakt. Bij beschikking van Gouverneur-Generaal Van Imhoff werd hij met militaire eer op het oude Portugese kerkhof te Batavia begraven. Aangenomen mag worden dat Van de Putte een ijzeren fysieke conditie moet hebben gehad, die hem in staat stelde vele ontberingen op zijn tochten over de Himalaya en Centraal-Aziatische hoogvlakten te doorstaan. Bovendien moet de protestantse Zeeuw, die steeds maar weer in factorijen van verschillende nationaliteit, op missieposten van jezuiten en kapucijnen en in boeddhistische kloosters goed ontvangen en verder geholpen werd, over bijzondere contactuele eigenschappen beschikt hebben. Typerend is dat zijn nabestaanden twaalf jaar na zijn dood nog werden verrast door een waarderend, in het Frans gesteld, schrijven van de lijfarts van de Groot Mogol te Peking, vergezeld van enige oosterse schilderstukjes.

NOOT VAN DE REDACTIE

In zijn artikel *Van de Putte* schrijft jhr. P.A.J. van den Brandeler (in: *De Nederlandsche Leeuw* 51 (1933), kol. 381-385): 'Een zoon van hem [vice-admiraal Carel van de Putte], Samuel van

de Putte, ged. te Vlissingen 26 Febr. 1690, op 55 jarigen leeftijd 26 Sept. 1745 te Batavia overleden, fungeerde eenige jaren als schepen en raad zijner geboortestad, waarna hij, acht en twintig jaren oud, zijn vaderland verliet en zijn leven wijdde aan verre reizen, als naar Hindostan, China, Thibet en meer andere landen en jaren lang op vertrouwelijk voet in hunne heilige stad met de Lama's leefde.' In het artikel *De Middelburgse Van de Putte's (II)* noemt J.C. Maris van Sandelingenambacht (in: *De Nederlandsche Leeuw* 86 (1969), kol. 288) onder verwijzing naar Van den Brandelers artikel Mr. Samuel van de Putte, 'een beroemd ontdekkingsreiziger'.

P.C.J. van der Krogt

LITERATUUR

Ganzenmüller, K., *Tibet nach dem Resultaten geographischer Forschungen früherer und neuesten Zeit.* - Leipzig, 1877.

Le Calloc'h, Bernard, Samuel Van de Putte, premier géographe du Tibet et du Népal. - In: *Acta Geographica* (1996), III, no. 107, blz. 35-56.

Lequin, Frank & Albert Meijer, *Samuel van de Putte, een Mandarijn uit Vlissingen.* - Stichting VOC-publicaties, Middelburg, 1989.

Lévi, Sylvain, *Le Népal.* - Annales du musée Guimet, Paris, 1905.

Shakabpa, Tsepon W.D., *Tibet, a political history.* - New Haven and London, Yale University Press, 1967.

Veth, P.J., *Ontdekkers en Onderzoekers.* - Leiden, 1884.

Wessels, Cornelis, *Early Jesuit travellers in Central Asia.* - 's-Gravenhage, 1924.

Yule, Henri, *Cathay and the way thither.* - Hakluyt Society, London, 1913.

SUMMARY

The voyages of Samuel van de Putte

In *Acta Geographica* (1996, III, no. 107), the journal of the 'Société de Géographie' in Paris, an article by Bernard Le Calloc'h pays attention to Samuel van de Putte, a Dutch geographical explorer in the 18th century. Van de Putte made several voyages to the Middle East, India, China, Tibet, Nepal and Malaya. There he drew for instance the first map of eastern Nepal and also a reliable map of the area at the east of Lhasa, Tibet's capital. It's worth rescuing Van de Putte from oblivion through this article in *Caert-Thresoor*.

Zojuist verschenen:

Kaart van het "Hertogdom Brabant" 1656.

Beschrijving van de kaart en inleiding door
Lisette Danckaert en Willem van Ham.

Gebonden in een kunstlederen band
met goud-opdruk.

Prijs: f 225,-

Canaletto, Postbus 68, 2400 AB Alphen aan den Rijn
Telefoon 0172 - 44 46 67 Fax 0172 - 44 02 09

HISTORISCHE STADSPLATTEGRONDEN

Verschenen in de serie

DEEL GELDERLAND: 8.1 DE VELUWE

Door Joost Augusteijn

In een inleidend hoofdstuk gaat de schrijver in op het Veluwe landschap, het ontstaan van de steden, de stadsrechten en bestuursvorm in de loop van de geschiedenis. Daarna wordt aandacht besteed aan de kaarten en hun vervaardigers van de zestiende tot de twintigste eeuw. De kaarten die als facsimilé zijn toegevoegd aan het tekstgedeelte worden in het derde hoofdstuk uitvoerig toegelicht.

Tenslotte volgt een kartobibliografisch overzicht van alle tot 1867 in druk verschenen kaarten.

Het geheel wordt afgesloten met het persoonsregister, de literatuuropgave en de in het engels gestelde summary.

Het werk is uitvoerig geïllustreerd met manuscriptkaarten, detailkaarten en historiepinten.

De behandelde steden zijn Arnhem, Elburg, Hardewijk, Hattum, Nijkerk, Staverden, en Wageningen.

In facsimilé zijn 25 kaarten op 26 bladen toegevoegd, waarvan 6 in kleur. Het betreft hier de steden Arnhem, Elburg, Hardewijk, Hattum, en Wageningen.

Een must voor ieder die zich bezighoudt met de kartografie en geschiedenis van Gelderland. *Prijs f 200,-*

Canaletto, Postbus 68, 2400 AB Alphen aan den Rijn
Telefoon 0172 - 44 46 67 Fax 0172 - 44 02 09

Te koop aangeboden:

Facsimile uitgave van

J. de Ferraris

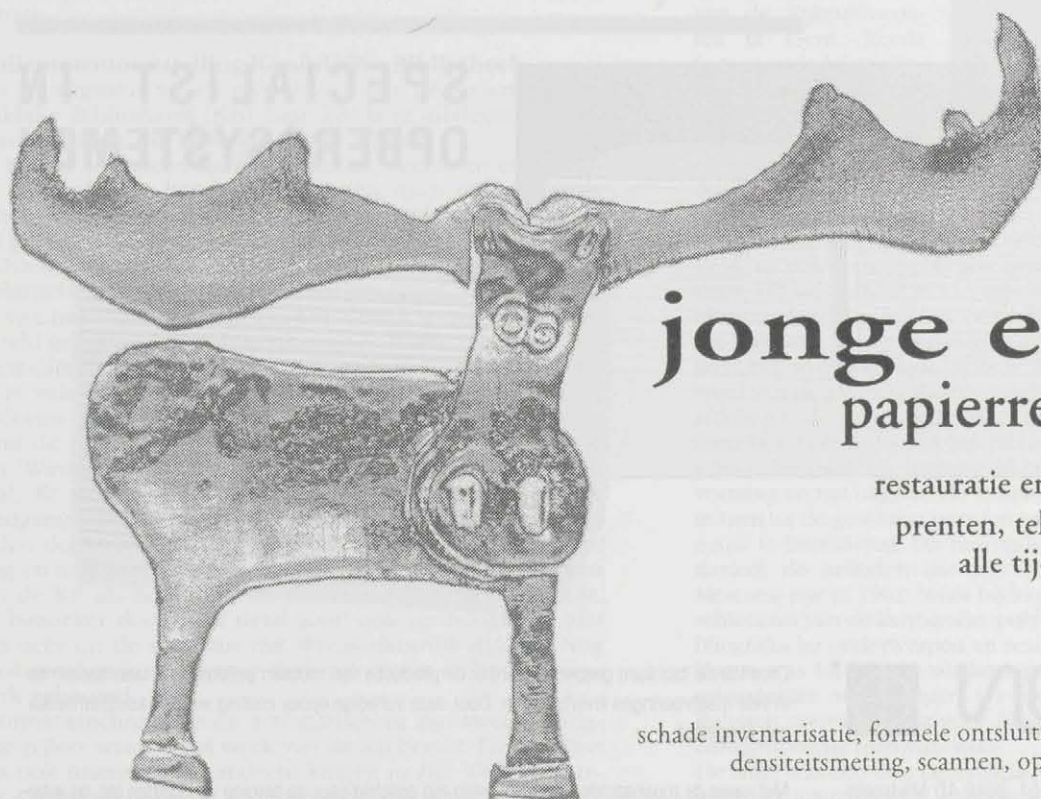
Carte de Cabinet

des Pays-Bas Autrichiens

Bruxelles Pro Civitate (1965-74)

(oplaag uitgave 500 exemplaren)
delen tekst; dozen met kaarten: compleet

Mr. M. de Clercq
Thorbeckestraat 45
2313 HD Leiden
Tel. 071 - 513 47 18

jonge eland papierrestauratie

restauratie en conservering van
prenten, tekeningen en foto's
alle tijden, alle formaten

schade inventarisatie, formele ontsluiting van (foto)collecties
densiteitsmeting, scannen, opslaan op andere media
conserveringskopieën

oude looiersstraat 65-67 1016 vh amsterdam t 020 623 79 89 f 020 420 31 38

ASHER Rare Books

A division of A. Asher & Co. B.V.

**FINE & RARE BOOKS
EARLY VOYAGES - TRAVELS
CARTOGRAPHY - ATLASES
NAVIGATION - MAPS**

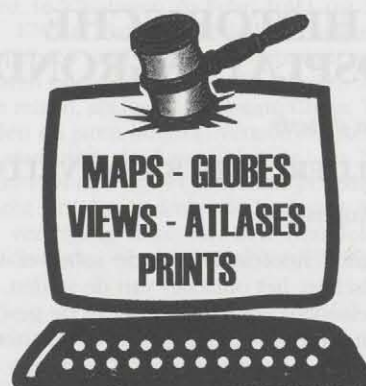
Just published:

Catalogus 28. Rare and important books and
atlases including some maps

Still available and free on request:

Catalogus 27. Atlases, Books, Maps and Prints.

Visiting address: Zeeweg 264, NL-1971 HJ IJmuiden, The Netherlands
Correspondence: P.O. Box 258, NL-1970 AG IJmuiden, The Netherlands
Telephone: +31 (0)255 523839 Facsimile +31 (0)255 510352
E-mail: Asher@Euronet.nl. Internet: www.asherbooks.com.

PAULUS SWAEN

INTERNET MAP-AUCTION

MARCH 17 - 24

NOVEMBER 2 - 10

www.swaen.com

Email: paulus@swaen.com

TEL +31 (495) 599050

FAX +31 (495) 599051

SPECIALIST IN OPBERGSYSTEMEN

CROON

Croon BV

Industrieweg 38, P.O. Box 151, 3640 AD Mijdrecht
(The Netherlands)

Afdeling verkoop: tel. nr. 0297 - 231919

fax. nr. 0297 - 231910

Croon is als fabrikant gespecialiseerd in de productie van metalen geëpoxeerde ladenkasten die in vele maatvoeringen leverbaar zijn. Door deze volledige epoxy coating worden kostbaarheden niet aangetast.

Met name de zogenaamde HO ladenkasten zijn geschikt voor de berging van kaarten etc. en leverbaar vanaf een nuttig formaat van 35 x 62 cm tot en met 155 x 115 cm, nuttige hoogte 15 mm.

Vraag vrijblijvend inlichtingen bij de fabriek te Mijdrecht.

Varia Cartographica

Inzendingen voor deze rubriek aan: drs. Lida Ruitinga, Vrije Universiteit, Kaartenverzameling, De Boelelaan 1103, 1081 HV Amsterdam, fax (020) 444 5259, e-mail: A.H.Ruitinga@ubvu.vu.nl

Varia is ook te raadplegen op internet: <http://kartoserver.frw.ruu.nl/html/staff/krogt/caert/varia.htm>

Tentoonstelling Topografische kaarten

Oude topografische kaarten en landmeetinstrumenten, alsmede allerlei hulpmiddelen om kaarten zo exact mogelijk te maken (van graveerpen tot computers en vliegtuigcamera's) zijn de komende tijd te zien in Driebergen. Er zijn unieke militaire stafkaarten en gedetailleerde kaarten van de regio bij, die tezamen anderhalve eeuw bestrijken. De kaarten zijn ter beschikking gesteld door de Topografische Dienst, het Militaire Luchtvaart Museum en particulieren.

De tentoonstelling is te bezichtigen tot en met 1 mei 1998 in museum 't Schilderhuis, Van Rijkevorselstraat 2 in Driebergen. Openingsdagen: woensdag 14.00-17.00 uur, zaterdag en zondag 13.00-17.00 uur.

Lezing Zwolle in kaart

Mevrouw drs. M.J.C. Otten en dr. B.J. Kam houden op dinsdag 12 mei 1998 om 20.00 uur in het Gemeentearchief Zwolle (GAZ) een lezing over de kartografie van Zwolle. Het archief is gevestigd in de Voorstraat 26, 8011 ML Zwolle. De toegang is gratis.

Jubileumtentoonstelling Koninklijke Bibliotheek

Van 19 augustus tot en met 18 oktober 1998 viert de Koninklijke Bibliotheek (KB) haar 200-jarig jubileum met de tentoonstelling *Het Wonderbaarlijk Alfabet*.

De KB zal niet alleen haar beroemdste, oudste en zeldzaamste publicaties en handschriften tonen, maar ook de meest curieuze en onverwachte. Als nationale bibliotheek heeft de KB gekozen voor een locatie met een landelijke uitstraling: de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Hier creëert de KB een labirynthische 'boekenstad' van 26 bouwwerken, voor elke letter van het alfabet één. In elk bouwwerk wordt een aparte wereld geschapen, gerelateerd aan een thema dat uit de onnoemelijk diverse KB-collectie is geselecteerd. Zo zullen bij de M vele prachtige handschriften met illuminaties van de Madonna getoond worden. Bij de O van 'Oranje boven' komt de rijke Oranje-Nassaucollectie aan bod en bij de W van 'Winnetou' staan oude en nieuwe kinderboeken centraal. Er worden ook kaarten tentoongesteld. Tijdens de rondgang door de 'boekenstad' komt de bezoeker diverse malen door een reusachtige boekenkast van veertig meter lang en negen meter hoog en breed. Hier worden de taken van de KB als hoedster van ons culturele erfgoed belicht. De bezoeker doorkruist deze 'kast' ook op hoogte en ziet dan neer op de stad van *Het Wonderbaarlijk Alfabet*. Nog nooit werd er in de Nieuwe Kerk zo'n groot en hoog bouwwerk gebouwd.

Informatietechnologie en automatisering zijn twee belangrijke pijlers waarop het werk van de KB berust. Deze zullen dan ook ruimschoots aandacht krijgen in *Het Wonderbaarlijk Alfabet* en daarmee de tentoonstelling een extra dimensie geven. Zo kan de bezoeker via een beeldscherm 'bladeren' in zeldzame oude boeken, waarvan anders maar één bladzijde in een vitrine te zien zou zijn.

Voor meer informatie kan contact worden opgenomen met de Koninklijke Bibliotheek, contactpersoon Liesbeth Rusch, Prins

Willem-Alexanderhof 5, Den Haag, telefoon: 070-3140217, fax: 070-3140651 of e-mail: liesbeth.rusch@konbib.nl.

In memoriam dr. Antoine de Smet (1909-1997)

Op 28 december 1997 overleed op 87-jarige leeftijd te Ukkel/Brussel dr. Antoine de Smet, ere-departementshoofd aan de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel (KB).

De Smet, geboren te Assebroek/Brugge 10 augustus 1909, behaalde in 1931 het doctoraat in de wijsbegeerte en letteren (groep geschiedenis) aan de Rijksuniversiteit te Gent. Reeds toen toonde hij zijn interesse in de historische kartografie middels zijn proefschrift over de vroege geschiedenis van Damme,

Monikerede en Hoeke. Het deel over het waterwegennet ten noordoosten van Brugge werd herzien en uitgegeven in 1933 en 1934, na een eerste publicatie over rekeningen van de scheepvaart. Dit was het begin van een lange reeks uitgaven, opgenomen tot in 1974 in het nog beschikbare *Album Antoine de Smet*, dat hem werd aangeboden bij zijn vertrek uit de KB. Zijn loopbaan begon en eindigde bij deze staatsinstelling, waar hij hoofd werd van de afdeling Kaarten en Plannen. Hij reorganiseerde deze afdeling volledig, dikwijls onder moeilijke omstandigheden. De Smet bezat de diploma's van bibliothecaris-bibliograaf én archivaris-paleograaf. Hij verkoos de bibliotheek, maar zijn dubbele vorming en zijn uitgebreide kennis van de klassieke talen maakte hem tot de geschikte persoon om de kartografen van de 16de eeuw te bestuderen. Dit bezorgde hem grote faam, met name dankzij de artikelen die hij schreef ten behoeve van het Mercator-jaar in 1962. Naast bijdragen op het gebied van de geschiedenis van de kartografie, publiceerde De Smet ook over bibliografische onderwerpen en realiseerde hij tentoonstellingen. Voorts was hij lid van talrijke binnen- en buitenlandse wetenschappelijke verenigingen en fungeerde hij onder meer als Belgisch correspondent voor *Imago Mundi* en de *Bibliographie cartographique internationale*.

De Smet was een zeer beminnelijk man en een graag geziene figuur op internationale bijeenkomsten. Zijn overlijden is een zwaar verlies voor de geschiedenis van de kartografie. We betuigen onze innige deelneming aan zijn dochters en hun familie.

Lisette Danckaert

De zeldzame eerste staat van de wereldkaart van Joannes Janssonius (1617) (foto: Universiteitsbibliotheek Leiden).

Tentoonstelling 25 jaar aanwinsten van de Collectie Bodel Nijenhuis

Tot en met 9 april wordt in de Universiteitsbibliotheek (UB) te Leiden een ruime selectie uit de aanwinsten tentoongesteld, die voor de Collectie Bodel Nijenhuis in de jaren 1973 tot 1997 werden verworven. In deze expositie zijn de accenten herkenbaar die in de loop der jaren het aankoopbeleid richting hebben gegeven, zoals kaarten van de Nederlanden en de Nederlandse provincies, zeldzame éénblads-drukken uit de bloeiperiode van de Nederlandse kartografie en wat de atlanten betreft: kleine en zakformaten en Leidse drukken. De Nederlandse schoolatlassen van de Collectie Koeman, aangekocht in 1990 zijn ook met enkele exemplaren vertegenwoordigd. Als aanvulling op de twee in de Leidse UB aanwezige Lafreri-atlassen zijn enkele 16de-eeuwse Italiaanse kaarten verworven. En tenslotte verdient een aantal hoogtepunten van een kwart eeuw actieve verwerving bijzondere aandacht, zoals de door Plantijn te Leiden uitgegeven Latijnse Waghenae (1586), het kaartblad met de titel 'Helvetia', dat de onbekende wandkaart van Zwitserland van Mercator aan het licht bracht (circa 1585), de unieke eerste staat van de wereldkaart van Joannes Janssonius, gegraveerd door Nicolaes van Geelkercken (1617), de koperplaat waarvan de plattegrond van 'Grevelingue' uit Sanderus' *Verbeerlijkt Vlaanderen* (circa 1730) is afgedrukt en tenslotte de recente aanwinst van de 'De Berlaymont-atlas' (1570-1575), waarover in vorige nummers van *Caert-Thresoor* al is bericht.

De UB is gevestigd aan de Witte Singel 27, 2311 BG Leiden, telefoon: 071-5272800. Openingstijden: maandag tot en met vrijdag 8.30-22.00 uur, zaterdag 9.30-17.00 uur, zondag 13.00-17.00 uur. De bibliotheek is vanaf het station bereikbaar met bus 43.

Prospecten van Rotterdam

Gezichten op de stad 1500 - 2000

door P. Ratsma

Deze fraaie uitgave van 25 op ware grootte gereproduceerde gezichten op Rotterdam (70 bladen) in een portefeuille van balacron met goudstempel op plat en een bijbehorend tekstboek brengt de prospecten van deze stad binnen het bereik van de liefhebbers van Rotterdam en stadsgezichten, van historici, kunst- en architectuurhistorici.

De prospecten

De 25 geselecteerde prospecten geven een representatief beeld van de periode 1575-1990.

Onder de auteurs en uitgevers hiervan treffen we bijvoorbeeld Henrick Haestens, Jacob Quack, Johannes de Vou en Romeyn de Hooghe, Aart Bijl, Marius Richters en Hans van der Plas aan. Ook de oudste series panoramafoto's, vanaf de Laurenstoren (1861) en van de 'Kop van Zuid' (1891) bevinden zich in de portefeuille.

Het boek

Gebonden in een balacron band met goudstempel op plat (150 blz.), is geïllustreerd met ca. 190 afbeeldingen, waaronder een aantal speciaal voor deze uitgave gemaakte foto's van het hedendaagse Rotterdam. Een deel van de afbeeldingen is in kleur gedrukt, evenals vijf van de prospecten in de portefeuille.

Inhoud

- I. Het prospect, de stad in één oogopslag
- II. De ontwikkeling en het staatsbeeld van Rotterdam, 1500-1996
- III. De prospecten van Rotterdam
- IV. Beschrijvingen der als facsimile bijgevoegde prospecten
- V. Repertorium van gedrukte prospecten van Rotterdam (1572-1800)

Prijs f 325,-

Uitgeverij Canaletto/Repro-Holland
Postbus 107
2400 AC Alphen aan den Rijn

Toekenning Caert-Thresoorprijs 1997

De jury van de vorig jaar ingestelde *Caert-Thresoorprijs*, bestaande uit dr. Y.M. Donkersloot-de Vrij, mr. dr. H.A.M. van der Heijden en prof. dr. G. Schilder, heeft de eerste prijs van 1.000 gulden toegekend aan het artikel van drs. R.G.H. Sluiter: *Johannes Dou (1615-1682), landmeter van Rijnland (Caert-Thresoor 16.1 (1997) blz. 1-9)*. Deze bijdrage voldoet volledig aan de criteria, die men bij de instelling van de prijs voor ogen had. De gebruikte bronnen, stijl en structuur maken dit artikel tot een goed leesbaar geheel. De auteur heeft een belangrijke bouwsteen voor de Nederlandse karteringsgeschiedenis geleverd.

De jury besloot voor 1997 geen tweede prijs toe te kennen.

Introductie kaarten en tekeningen in het Algemeen Rijksarchief

Het Algemeen Rijksarchief in Den Haag (ARA) biedt op dinsdag 2 juni van 14.00 tot 16.00 uur een introductie kaarten en tekeningen aan. Het ARA heeft één van de grootste collecties manuscriptkaarten van Nederland. Zo zijn de eerste kaarten van de Topografische Dienst, de perkamenten VOC-kaarten, de kadasterplannen en oude kaarten van vestingen en polders hier te vinden. Hoe men zich een weg kan banen door de meer dan 300.000 kaarten en tekeningen leert men in deze korte cursus, die vergezeld gaat van een rondleiding langs de mooiste kaarten. Het ARA is gevestigd aan de Prins Willem-Alexanderhof 20, 2595 BE Den Haag. Informatie of aanmelding: mevrouw G.L. Balk, telefoon: 070-3315506.

Promotie Freddy Janssens te Leuven

Op woensdag 14 januari jongstleden promoveerde Freddy Janssens tot doctor in de wetenschappen aan het Instituut voor Aardwetenschappen te Leuven, met een doctoraal proefschrift getiteld *De kartering in België tijdens het Hollands bewind (1815-1830): De werking van de afdeling Militaire Verkenningen en een nauwkeurighedsanalyse van haar kaartencollectie*. Het 375 bladzijden tellende proefschrift

wordt vergezeld van een 88 bladen tellende atlas op A2-formaat. Tezamen bieden ze een overzichtelijke kijk op de gang van zaken bij de karteringsdiensten, de opbouw van de diverse triangulatiennetten en de verantwoordelijke officieren. De belangrijkste conclusies betreffen echter het omvangrijke werk met betrekking tot de nauwkeurighedsanalyses van de netten en de vele kaartbladen. Behalve een door hem zelf ontwikkelde methode wordt ook de Cirkel+-methode van Peter Mekenkamp (Universiteit Utrecht) gehanteerd, waarbij de optredende correlatie opmerkelijk mag worden genoemd.

Het proefschrift van Freddy Janssens ligt ter inzage in de kaartenzaal van de Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen in Utrecht.

Uitbreiding redactie Caert-Thresoor

Met ingang van dit jaar is mevrouw Wanita Resida de redactie van *Caert-Thresoor* komen versterken. In het dagelijks leven is zij werkzaam als beheerder van het Rijksarchief van Gelderland.

Register op de 16de jaargang

In dit nummer van *Caert-Thresoor* is opgenomen het register op de 16de jaargang, dat vanwege een onvolkomenheid niet met het laatste nummer van 1997 is meegegaan. Abonnees die elke jaargang bundelen, kunnen eventueel volstaan met het inbinden van een kopie van het register.

Oprichting Stichting Historische Cartografie van de Nederlanden

Eind april 1997 is de Stichting Historische Cartografie van de Nederlanden opgericht door een aantal kartografieliefhebbers, die elkaar hebben leren kennen tijdens cursussen, die prof. dr. G. Schilder reeds een aantal jaren in Utrecht verzorgt. Doel van de Stichting is bij te dragen aan de bevordering van de belangstelling voor en het tot stand brengen van studies op het gebied van de historische kartografie van de Nederlanden. Hierbij krijgt de bevordering van de buiten-professionele beoefening van de historische kartografie van de Nederlanden bijzondere aandacht.

Caert-Thresoorprijs 1998

In 1997 werd de *Caert-Thresoorprijs* ter bevordering van de historische kartografie in de Nederlanden ingesteld. De bedoeling van deze prijs is degenen in Nederland en Vlaanderen, die zich voor de historische kartografie interesseren en die zich niet beroepsmatig daarmee moeten bezighouden, te stimuleren een bepaald onderwerp der historische kartografie te bestuderen en daarover een artikel in *Caert-Thresoor* te schrijven.

Voor de twee beste artikelen zijn een eerste prijs van 1.000 gulden en een tweede prijs van 500 gulden beschikbaar.

Voorwaarden:

1. De prijs wordt uitgeschreven in het eerste nummer van elke jaargang van *Caert-Thresoor* te beginnen met de jaargang 1997. In deze bekendmaking wordt het doel van de prijs duidelijk uiteengezet.
2. Mededinging kan geschieden door publicatie van een origineel artikel over historische kartografie in de lopende jaargang van vier of meer nummers.
3. In aanmerking komen alleen artikelen met een minimum aantal van 2.000 woorden.
4. Een jury van drie personen beslist na het verschijnen van het laatste nummer van iedere jaargang met meerderheid van stemmen aan wie de prijzen worden toegekend. De jury staat onder voorzitterschap van de hoogleraar in de historische kartografie aan de Universiteit Utrecht, die de twee andere juryleden aanwijst.
5. De uitslag wordt in het eerste nummer van de nieuwe jaargang bekend gemaakt.
6. Uitgesloten van mededinging zijn:
 - de redactieleden van *Caert-Thresoor*;
 - de stafleden van het onderzoeksprogramma Explokart van de Universiteit Utrecht;
 - degenen die het artikel uit hoofde van hun beroep of functie geschreven hebben.
7. De prijzen zullen ten minste gedurende tien jaren worden uitgeschreven en de toegezegde bedragen zullen daarvoor worden gereserveerd.

Toelichting

Het aantal belangstellenden voor de historische kartografie in de Nederlanden neemt gelukkig gestadig toe. De deelname aan de periodieke studiedagen is daarvan een duidelijk teken. Toch zijn er betrekkelijk weinigen onder degenen die zich niet uit hoofde van hun beroepswerkzaamheden met oude kaarten bezighouden, die er toe komen eens een bepaald onderwerp ter hand te nemen en daarover aan *Caert-Thresoor* een artikel aan te bieden. De bedoeling van het uitschrijven van deze prijs is daartoe een aansporing te zijn. De Nederlanden kunnen op historisch-kartografisch gebied op een indrukwekkend verleden bogen, dat vergeleken met de beoefening van de geschiedenis en van de kunstgeschiedenis nog te weinig tot zijn recht gekomen is. Er is nog veel te doen. Veel in de laatste decennia teruggevonden en nog steeds opduikend kaartmateriaal vraagt in zijn geografische, historische en biografische context om bestudering, bewerking en publicatie. Deze prijs wordt uitgelooft in de hoop dat meer dan in het verleden liefhebbers van de historische kartografie een onderwerp -hoe beperkt ook- ter hand zullen nemen en daarover een artikel van de voorgestelde bescheiden omvang zullen inzenden.

De Stichting wil dit doel onder andere bereiken door mensen, die onderzoek doen op het gebied van de historische kartografie, te ondersteunen. Dit zijn studenten, maar zeker ook gewone liefhebbers die met veel toewijding en liefde voor de historische kartografie onderzoek doen, maar niet verder kunnen met hun onderzoek of dit niet kunnen publiceren vanwege een gebrek aan financiële middelen. Deze mensen enige financiële steun geven is één van de taken, die de Stichting zich heeft gesteld. Om deze taak te kunnen realiseren zijn gelden nodig. Giften zijn mogelijk op bankrekeningnummer 14 08 87 806 van Stichting Historische Cartografie van de Nederlanden te De Meern.

Om voor subsidie voor een onderzoeksproject in aanmerking te komen kunnen geïnteresseerden een aanvraagformulier opvragen bij het secretariaat van de Stichting. Bij de inhoudelijke beoordeling van onderzoeksprojecten wordt de Stichting geadviseerd door een wetenschappelijke commissie, bestaande uit prof. dr. G. Schilder, dr. P.C.J. van der Krogt en dr. P.H. Meurer.

Een tweede taak van de Stichting is het vergroten van de belangstelling voor de historische kartografie in ruime zin en op velerlei manieren. Wat de invulling van deze taak betreft staat het bestuur van de Stichting open voor alle mogelijke suggesties en adviezen. In het voorjaar van 1998 geeft de Stichting een brochure uit, waarin zij haar achtergronden en doelstellingen uitgebreid zal presenteren.

Het bestuur van de Stichting Historische Cartografie van de Nederlanden bestaat uit: K. Kinds, voorzitter; C. Jansen, penningmeester; M. Franssen, secretaris. Het adres van de Stichting is: Witrijtseweg 16, 5571 XJ Bergeijk.

Mathieu Franssen, secretaris

Prof. dr. ir. C. Koeman (r) was verguld met het eerste deel in de herziene reeks van zijn 'Atlantes Neerlandici' door samensteller P.C.J. van der Krogt (l) (foto: Eva van der Meijden-van der Krogt).

Eerste deel herziene *Atlantes Neerlandici* gelanceerd

Het eerste deel in de herziening van prof. dr. ir. C. Koemans standaardwerk *Atlantes Neerlandici* is onlangs verschenen. Tijdens een feestelijke presentatie op 9 januari jongstleden in de Utrechtse Fundatie van Renswoude overhandigde samensteller dr. P.C.J. van der Krogt de eerste drie exemplaren van het 3,5 kilo wegende boekwerk aan drs. J.G.F. Veldhuis (voorzitter van het College van Bestuur van de Universiteit Utrecht), N. Israel (uitgever van de eerste editie van *Atlantes Neerlandici*) en aan professor Koeman zelf.

In het eerste deel staan de atlanten van Mercator, Hondius en Janssonius bibliografisch centraal. Alle gegraveerde titelpagina's en foliokaarten worden afgebeeld middels 1.000 illustraties. Het boek is voorzien van registers op kaart- en atlas titels en op persoonsnamen.

In de herziene reeks *Koeman's Atlantes Neerlandici*, die door HES Publishers BV wordt uitgegeven, zijn in totaal tien delen gepland. Elk deel bevat de bibliografie van een afgeronde groep atlanten, waaronder bijvoorbeeld de atlanten van

Ortelius, de familie Blaeu en de Van Keulens. Naar verwachting zal de serie over een jaar of tien zijn voltooid.

In memoriam dr. Henk Schoorl (1920-1997)

Op 10 december 1997 is plotseling overleden dr. h.c. Henk Schoorl.

We verliezen in hem een groot kenner van de (waterstaats)geschiedenis en geografie van het noordwestelijk kustgebied langs de Noordzee.

Een uitgebreid onderzoek in Nederlandse, Engelse en Duitse archieven, een gedegen kennis van de geologie, archeologie, hydrologie, klimaatkunde, geschiedenis, historische geografie en historische kartografie en talrijke veldverkenningen en studiereizen

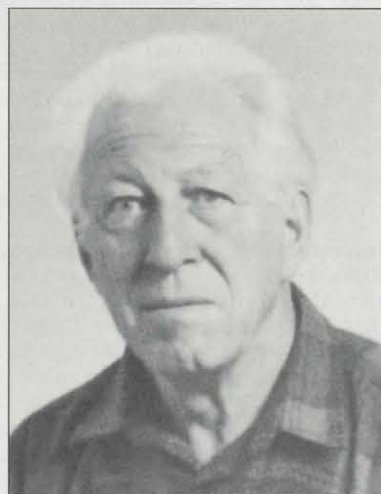
vormden de basis voor een indrukwekkende reeks publicaties op voornamelijk het terrein van de historische geografie. Op aandringen van dr. Jacob Westenberg die door Henk Schoorl zijn geestelijk vader werd genoemd, is hij in 1963 begonnen met publiceren. Zijn omvangrijke studie *Zeshonderd jaar water en land* (1973), waarin hij de ontwikkeling van het kuststelsel rond de Kop van Noord-Holland heeft beschreven, is van grote betekenis gebleken voor de kennis van de kustvormende processen en voor de technische ontwikkeling van de kustverdediging. In later werk, bijvoorbeeld *t Oge* (1979) en *Kustgenese-Kust genezen?*, heeft Henk Schoorl zijn ideeën ten aanzien van de landschaps- en bewoningsgeschiedenis in het gebied van de convexe kustboog van Texel, Vlieland en Terschelling verder uitgewerkt.

Archiefbronnen en oude kaarten waren voor Henk Schoorl een rijke bron van feiten en inzichten met betrekking tot de processen die de geografische geschiedenis van de Kop van Noord-Holland hebben bepaald. Zijn werkwijze werd gekenmerkt door een grote nauwgezetheid in het bijeenbrengen van relevante historische documenten en door een sterke kritische zin in het bewerken daarvan. De onderzoeksresultaten vatte hij zoveel mogelijk samen in reconstructiekaarten waardoor historische ontwikkelingen ook voor niet-historici inzichtelijk werden gemaakt. Treffende voorbeelden hiervan zijn de kaart van *Holland's Noorderkwartier in 1300* en het blad van de archeologische kaart van Nederland schaal 1: 100.000 waarop de bewoning en bedijking in Hollands Noorderkwartier omstreeks 1350 is aangegeven.

De erkenning van het wetenschappelijk belang van het werk van Henk Schoorl leidde kort voor zijn zeventigste verjaardag op 8 januari 1990 tot het verlenen van de titel 'doctor honoris causa' door de Universiteit van Amsterdam. Henk Schoorl heeft door zijn werk een uitzonderlijke bijdrage geleverd aan de beoefening van de wetenschap. Zijn inzichten in de geografische veranderingen, die zich in de laaggelegen kustgebieden langs de Noordzee hebben voorgedaan, worden onderkend door onderzoekers van de Rijks Geologische Dienst, de Technische Universiteit van Delft, het Waterloopkundig Laboratorium en door provincies en waterschappen.

Ondanks het klimmen der jaren is hij met groot enthousiasme aan het werk gebleven. Zijn grote wens was een samenvattende publicatie te schrijven over de convexe kustboog in het westelijk waddengebied. Dit werk heeft hij niet meer mogen voltooien.

Jan Beenakker (FRW, Vakgroep Sociale Geografie, Universiteit van Amsterdam)

Besprekingen

Bij Noorden om : Olivier Brunel en de doorvaart naar China en Cathay in de zestiende eeuw / Marijke Spies. - Amsterdam : Amsterdam University Press, 1994. - 157 blz.; ill. in z/w. - ISBN: 90-5356-075-0. - f 49,50.

English edition published in 1997 by AUP under the title: *Arctic routes to Fabled Lands : Olivier Brunel and the Passage to China and Cathay in the Sixteenth Century*. - ISBN 90-5356-263-x. - f 59,50.

Voorafgaand aan de herdenking in 1996 en 1997 van Willem Barentsz.' overwintering op Nova Zembla, vierhonderd jaar geleden, verscheen een werk met in de hoofdrol de eerste maar desondanks nauwelijks bekende Nederlandse poolreiziger, de uit de Zuidelijke Nederlanden afkomstige Olivier Brunel. In plaats van zich te beperken tot het geven van een louter biografische schets, laat de auteur deze intrigerende persoon keer op keer opduiken in een verhandeling over de geschiedenis van de Europese, maar toch vooral de Nederlandse exploratie van het Noordpoolgebied in de 16de eeuw. Hierin staat de ontdekking van een doorvaart naar de rijke markten in de Oriënt centraal, met name die van de Noord-oostpassage, de zeeweg ten noorden van Europa en Azië, als alternatief voor de door de Spanjaarden en Portugezen gecontroleerde zuidelijke zeeroutes. De noordoostelijke doorvaart werd voor het eerst in 1553 door de Engelsen onderzocht en in de laatste twee decennia van de 16de eeuw door de Nederlanders geëxploreerd. In het boek gaat veel aandacht uit naar het ontstaan en de ontwikkeling van de geografie en kartografie van het noordpoolgebied.

Het verhaal is opgesplitst in een zestal hoofdstukken en een epiloog. In het eerste hoofdstuk, getiteld 'De man', wordt in een kort overzicht de persoon Brunel geïntroduceerd in relatie tot de opkomende Zuid-Nederlandse handel op Noord-Rusland en de Witte Zee, zijn gevangenneming in Rusland, zijn werkzaamheden in dienst van de invloedrijke Russische handelsfamilie de Stroganovs en de onder zijn leiding in 1584 en 1585 uitgevoerde eerste (Zuid-)Nederlandse reis om tot voorbij Nova Zembla te geraken, waarbij hij kwam te overlijden. Met de beschrijving van deze expeditie, die er niet in slaagde voorbij Nova Zembla te komen en eindigde met de dood van Brunel, wordt al in een vroeg stadium van het verhaal de ontknoping prijsgegeven van 's mans turbulente leven. Het tweede hoofdstuk handelt over 'Het water'. Hierin wordt een beeld geschetst van het ontstaan en de ontwikkeling tot halverwege de 16de eeuw van de geografische en kartografische kennis en theorie van het noordpoolgebied, in relatie tot een mogelijke noordelijke zeeroute.

In het hoofdstuk 'Het land' wordt tot halverwege de 16de eeuw land en volk behandeld van zowel de eindbestemming China en Cathay, die toentertijd soms wel en dan weer niet aan elkaar werden gelijkgesteld, als van de gebieden waardoor of waarlangs de routes ernaartoe leidden: Centraal-Azië (de aloude handelswegen over land) en de noordkust van Rusland (de alternatieve Noord-oostpassage).

In 'Antwerpen' wordt deze stad besproken toen zij rond 1570 op haar hoogtepunt was als een Europees handels- en cultureel wetenschappelijk centrum. In 'De eilanden' komt de geografie en kartografie van de talrijke mythische, en dus veelal fictieve, pooleilanden aan bod en welke hindernissen zij leken te vormen bij de zoektocht naar een noordelijke doorvaart.

In het slothoofdstuk komt de voorbereiding en uitvoering van de in 1584 en 1585 door Brunel ondernomen expeditie aan bod, gefinancierd door de rijke Antwerpse koopman Balthasar

de Moucheron, die tot doel had het bereiken van de West-Siberische rivier de Ob en mogelijk Cathay. Het hoofdstuk vervolgt met een beschrijving van de snel opeenvolgende ontwikkelingen op kartografisch gebied in de Nederlanden rond 1590, ook of juist voor het kaartbeeld van het noordpoolgebied, door toedoen van Lucas Jansz. Waghenaer, Cornelis de Jode, en Petrus Plancius. Het hoofdstuk eindigt met de beschrijving van de genoegzaam bekende noordelijke reizen van Willem Barentsz. en Jan Huyghen van Linschoten in het midden van de jaren negentig.

De kartografie als zodanig neemt in het verhaal een belangrijke, maar geen centrale plaats in. De voor het noordpoolgebied belangrijkste kaarten, waaronder vele van Nederlandse komaf, worden weliswaar in de juiste context geplaatst, maar vrijwel nergens in detail behandeld. De opsplitsing in thematische hoofdstukken brengt onvermijdelijk met zich mee dat de aandacht voor de kartografie verspreid is over het hele boek, waardoor de ontwikkeling van kartografische kennis en theorie van het noordpoolgebied niet eenvoudig is te volgen. Even onvermijdelijk resulteert dit in herhalingen; Ortelius' kaart van Tartaria (Siberië) uit zijn wereldatlas van 1570 komt maar liefst vier keer ter sprake in evenzoveel hoofdstukken, telkens met ongeveer dezelfde informatie.

Het boek is rijk geïllustreerd, waarbij de helft van de bijna zestig afbeeldingen is gewijd aan de reproductie van oude kaarten, die functioneel zijn geselecteerd. Op de binnenkant van de voorflap wordt dit aangevuld met een compositiekaart van het noordelijk halfrond met twee uitsneden. Helaas wordt de kaart op de omslag, Mercators (circumpolaire) poolkaart uit zijn atlas van 1595, één van de meest interessante kaarten van het noordpoolgebied door zijn boeiende mengeling van feiten en fictie, niet in de tekst zelf behandeld.

Het boekwerk is voorzien van een uitgebreid notenapparaat, steunend op een veelomvattende bibliografie, waarvan ongeveer een kwart van de titels de kartografie betreft. Niettemin valt het gemis op van Russischtalige literatuur, alsmede van een aantal veelal recent in het Westen - inclusief in Nederland - verschenen detailstudies en overzichtswerken. Deze goed verzorgde uitgave zou verder gebaat zijn geweest bij een register op de talrijke in de tekst genoemde persoons- en plaatsnamen.

Over het algemeen is het betoog onderhoudend geschreven, alhoewel soms gebruik wordt gemaakt van onnodig populaire of onduidelijke uitdrukkingen zoals 'die hij daar op de kop had getikt', 'de monding van een of andere rivier', 'links van hen strekte de zee zich uit', en 'toch ook niet de eerste de beste'. Verder komt de stijlform van de dialoog opvallend vaak voor. Het betreft hier gesprekken tussen de hoofdrolspelers die voor het grootste gedeelte op fictie berusten. De dialogen komen soms wel erg simpel over, waarbij het 'Kijk uit je ogen, jongen' meer dan eens voorkomt. De meerwaarde van deze stijlform blijft onduidelijk.

Het betreft hier een nuttige en originele bijdrage over een onderdeel van de geschiedenis van de Nederlandse handels- en ontdekkingsreizen en van de kartografie, dat op dit moment terecht weer meer in de belangstelling staat. Over Brunel zelf wordt niet zozeer iets nieuws verteld, maar door hem als rode draad in het verhaal te gebruiken wordt hem een andere, meer centrale, positie bij de exploratie van het hoge Noorden toegekend. Mogelijk wordt hem een te belangrijke plaats toegedicht, maar misschien is dit zo erg nog niet ter compensatie van de gebruikelijke onderwaardering van zijn rol in deze. Een zuiver wetenschappelijke monografie over de Nederlandse handels- en ontdekkingsreizen in het noordpoolgebied

in de tweede helft van de 16de eeuw moet nog altijd worden geschreven. Hierbij dient al het beschikbare kaartmateriaal in detail te worden onderzocht. Pas dan kan Brunels rol hierin, en die van de Nederlandse kartografen, op de juiste waarde worden geschat.

Edwin Okhuizen

Miniature Antique Maps: An Illustrated Guide for the Collector / Geoffrey L. King. - Tring, Herts.: Map Collector Publications Ltd., 1996. - 200 blz. : ill. - ISBN 0-906430-16-X.

Kaartjes zoals die voorkomen in Ortelius' *Epitome*, het *Caert-Thresoor*, diverse boeken, en ook gedrukt op speelkaarten en dergelijke hebben tot op heden weinig waardering gekregen. Foliokaarten en de nog grotere wandkaarten zijn het die de aandacht trokken. Geoffrey King, een verzamelaar van dat 'kleine spul', wil met zijn boek *Miniature Maps* daarin verandering brengen.

Wat is een 'miniature map'? Omdat 'heel klein' niet als definitie voldoet, gebruikt de auteur een berekening: een miniatuurkaart is een kaart waarbij het kaartbeeld binnen de rand kleiner is dan 23 vierkante inch of 150 cm². Direct blijkt al dat hij zelf met deze definitie niet tevreden is: omdat de kleine kaarten van John Seller gewoonlijk als miniatuurkaarten beschouwd worden (door wie?) is er een appendix toegevoegd

met Sellers kaartjes en een aantal anderen. Opmerkelijk is dat in de overigens zeer oppervlakkige toelichtingen het formaat van de kaartjes ontbreekt.

Het hoofddeel van het boek is de 'Chronological guide to pre 1700 maps'. Kennelijk is 1700 de grens van 'antique'. Maar wat dan te denken van de drie appendices met kaarten uitgegeven na 1700? De nieuwste opgenomen kaart dateert uit 1834. Een sterke nadruk ligt op Britse kartografie. De stadsplattegronden in de 12^e uitgaven van Guicciardini's beschrijving van de Nederlanden worden bijvoorbeeld niet genoemd, terwijl hun formaat (11x13 cm=143 cm²) toch binnen de gestelde grenzen valt.

De kwaliteit van de illustraties is zeer slecht. Het basismateriaal bestond uit fotokopieën, soms echter nog niet eens van originelen, maar van gerasterde foto's uit andere publicaties. Hoewel het kostenaspect meespeelt - gezien de prijzen die bibliotheken thans rekenen is het financieel vrijwel ondoenlijk dat een uitgever alle foto's bestelt - begrijp ik niet dat een gerenommeerde uitgeverij als de Map Collector Publications met zo iets voor de dag durft te komen.

Volgens de flaptekst is dit boek een onschatbaar hulpmiddel voor verzamelaars, bibliotheekmedewerkers en handelaars. Dat is gezien de inhoud wat overdreven. Het is een leuke inleiding over een onderwerp waar nog weinig over geschreven is. Het onderwerp is zeker een goede kartobibliografie waard.

Peter van der Krogt

Nieuwe literatuur en facsimile-uitgaven

Inzendingen voor deze rubriek aan: dr. Peter van der Krogt, Universiteit Utrecht, FRW-Kartografie, Postbus 80.115, 3508 TC Utrecht, fax (015) 212 6063, e-mail: P.vanderKrogt@frw.ruu.nl

BOER, D.E.H. DE

Voor een kaart naar Mallorca / Dick E.H. de Boer. - In: *Spiegel Historiael* 33, nr. 1/2 (januari/februari 1998), blz. 60-65. - Betreft de Catalaanse wereldatlas.

BRENDER A BRANDIS, G.

Nieuwe Natuur- Geschied- en Handelskundige Zak- en Reis-Atlas... / door G. Brender à Brandis. - Weesp: Robas BV, [1997]. Heruitgave van editie: Te Amsterdam: Bij S.J. Baalde, 1788.

DANCKAERT, L.

Ferraris: Een man, een gebouw, twee kaarten / Lisette Danckaert. - In: *Monumenten en Landschappen: Tweemaandelijks tijdschrift van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, Administratie Ruimtelijke Ordening, Huisvesting en Monumenten en Landschappen, Afdeling Monumenten en Landschappen* 16, nr. 5 (sept.-okt. 1997), blz. 6-20.

DEKKER, E., & R. VAN LAERE

De verbeelde wereld: Globes, atlassen, kaarten en meetinstrumenten uit de 16de en 17de eeuw / Teksten: Elly Dekker en Raf Van Laere; Coördinatie: Marc Van Pottelberghe. -

Brussel: Kredietbank, 1997. - 40 blz. : ill.

EDSON, E.

Mapping Time and Space: How Medieval Mapmakers Viewed their World / Evelyn Edson. London: British Library, 1997. - 256 blz. : ill. - ISBN 0 7123 4535 3. Prijs £40.

HÄGGMAN, B.

Berömda holländska upptäckare och kartografer / Bertil Häggman. - In: *Nordisk Filateli* nr. 1 (Februari 1998), blz. 38-40. - Artikel over diverse Nederlandse postzegels met ontdekkers en kartografen.

HESSELINK-DUURSMA, C.W.

Van Gouda tot de Roo Pael...: Enige notities over de aanleg van een trekvaart voor passagiers / C.W. Hesselink-Duursma. - In: *Historisch-Geografisch Tijdschrift* 16 (1998) 1, blz. 15-17. - Reconstructie aan de hand van manuscriptkaarten van de landmeter Gerredt Dirckz. (ca. 1655) in Streekarchief Hollands-Midden te Gouda.

GROOT, J. DE

Bosatlas 'nationaal monument' / P.R. Bos anderhalve eeuw na zijn geboortjaar herdacht / Jan de Groot. - Groningen: [eigen uitgave], 1996. - 40 blz. : ill. - Tekst is een bewer-

king en uitbreiding van een artikel in *Boekenpost* 4, nr. 22 (maart-april 1996).

HOOKER, B.

La carte du monde de W.J. Blaeu de 1604 / Brian Hooker. – In: *Mappemonde* (Montpellier) nr. 4 (1997), blz. 5-8.

HOUTZAGER, H.L., et al.

De kaart figuratief van Delft / H.L. Houtzager, G.C. Klapwijk, H.W. van Leeuwen, M.A. Verschuyt en W.F. Weve; Eindredactie: W.F. Weve. – Rijswijk: Elmar, 1997. – 253 pp. : ill. – ISBN 90389 04487. Prijs f 49,50.

KRAACK, D.

Der Flensburger 'Atlas Major': Ein Sammelatlas zum Großen Nordischen Krieg und zu den Türkenkriegen / bearb. von Detlev Kraack. – Flensburg: Landeszentralbibliothek Schleswig-Holstein, 1997. – (Karten und Atlanten in der Landeszentralbibliothek Schleswig-Holstein; Band 1). – 152 blz., 23 blz. pltn. – Te bestellen bij de bibliotheek, Waitzstraße 5, D-24937 Flensburg.

KROGT, P. VAN DER

Koeman's Atlantes Neerlandici: New Edition, Vol. 1: *The Folio Atlases Published by Gerard Mercator, Jodocus Hondius, Henricus Hondius, Johannes Janssonius and Their Successors* / compiled by Peter van der Krogt. – 't Goy-Houten: HES Publishers, 1997. – 755 pp. : ill. ISBN 90 6194 268 3. Prijs f 750,-.

LAMMERS, G.

Kaart van Huguenin / Gerhard Lammers. – In: *Historisch-Geografisch Tijdschrift* 16 (1998) 1, blz. 28-30.

LÖWENHARDT, W.

Map Spots / Werner Löwenhardt. In: *Mercator's World* 3, nr. 1 (January/February 1998), blz. 40-43. Kaarten gebruikt in folders en ander advertentiemateriaal, vrijwel uitsluitend aan de hand van Nederlandse voorbeelden.

MERCATOR

Gerhard Mercator 1512-1594: Ausstellung der Gemeinde Gangelt vom 30.9. – 23.10.1994 im Rathaus. – Gangelt: Gemeinde Gangelt, Landschaftsverband Rheinland. – Omslag met tentoonstellingscatalogus en vijf facsimiles: titelpagina Mercator-Hondius atlas 1613, drie kaarten uit deze atlas, nl. van het graafschap Moers ('Regionum Urbium et fluminum... Comitatum Murs ambiunt brevis descriptio'), van het bisdom Luik ('Leodiensis Diocesis Typus') en de Zeventien Provinciën ('Belgii inferioris descriptio') en een fragment van de kaart van Brabant.

MEYER, H.

De invoer van het kadaster in de gemeente Hilversum / Hugo Meyer. – In: *Historisch-Geografisch Tijdschrift* 16 (1998) 1, blz. 41-47.

SCHROOR, M.

De Atlas der Stadslanden van Groningen, 1724-1729 / Meindert Schroor. – Groningen: Regio-Projekt Uitgevers; Gemeentearchief Groningen, 1997. – 125 blz. : ill. in kleur. – ISBN 90-5028-098-6. Prijs f 124,95. – Bevat de kaarten uit het *Groot Caarteboek* van de landmeter Hindrik Warner Folkers.

SCHUMACHER, H.

Die verschiedenen Zustände der Janssonius-Karte von Ostfriesland (Nachträge) / Heinrich Schumacher. In: *Emder Jahrbuch für historische Landeskunde Ostfrieslands* 76 (1996), blz. 168-175.

WANING, J. van

A Second Career for the 'Third Age' History of Cartography Enthusiast / Jan van Waning. In: *IMCoS Journal* No. 71 (Winter 1997), blz. 23-27.

WATELET, M. (red.)

The Mercator Atlas of Europe: Facsimile of the maps by Gerardus Mercator contained in the Atlas of Europe, circa 1570-1572 / edited by Marcel Watelet with contributions by James R. Akerman, Peter M. Barber, Arthur Dürst, Mireille Pastoureau, and Marcel Watelet. – Pleasant Hill, Oregon: Walking Tree Press, 1998. – 96 pp. : ill. – ISBN: 0-9659735-7-3. Prijs US\$ 245.

Inhoud historisch-kartografische tijdschriften

IMCoS JOURNAL No. 71 (Winter 1997)

Török, Zsolt. The Map of Lazarus and the Beginnings of Modern Cartography (blz. 5-9).

Holló, Sylvia Andrea. Collections of Early Maps in Hungary (blz. 10-14).

Smith, David. A. & C. Black, 1807-c. 1900 (blz. 15-21).

Waning, Jan van. A Second Career for the 'Third Age' History of Cartography Enthusiast (blz. 23-27).

Cosimo. Writings about Maps (blz. 29-33).

Dreyer-Eimbcke, Oswald. The Geographical Centre (blz. 35-39).

Shirley, Rodney. Talking about Maps in Australia... (blz. 45-48).

MERCATOR'S WORLD vol. 3, no. 1 (January/February 1998)

Layland, Michael. Devious Diplomacy [Kaarten van Zuid-Amerika voor grensbepaling tussen Spaanse en Portugese invloedsferen] (blz. 16-25).

Brown, Stephen R. 'All is Not Gold That Glistereth': Frobisher's Fool's Errand to the Arctic (blz. 26-33).

McDermott, Paul D. Plotting Custer's Last Stand: Cartographic Views of the Battle of the Little Bighorn (blz. 34-39).

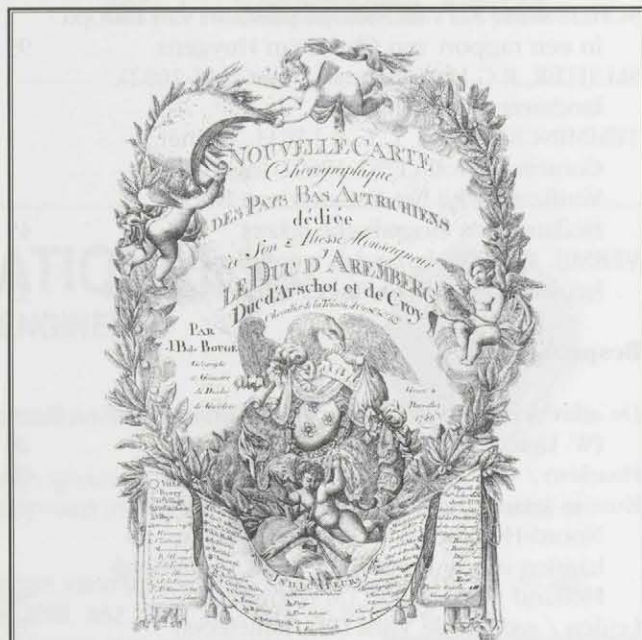
Löwenhardt, Werner. Map Spots (blz. 40-43).

Wiprud, Brian M. The Mis-X Files [Geheime kaarten gebruikt door Amerikaanse krijgsgevangenen tijdens WO II] (blz. 44-49).

Baldwin, R.E. Silk Escape Maps: Where are they now? (blz. 50-51).

Ala'i, Cyrus. The Map of Mamun (blz. 52-57).

Taylor, Susan. Cross-Reference (blz. 58-59).

Heruitgave in facsimile van de
"Chorografische kaart van de Oostenrijkse Nederlanden"
door Jean-Baptiste de Bouge - 1786

Een kaart van het huidige België en Luxemburg in 16 bladen,
gebaseerd op de Kabinetskaart van Ferraris.

Een prospectus wordt u toegezonden op eenvoudig verzoek.

Uitgeverij Facsimile, Gez. Lovelingstraat 6, B-9000 Gent

tel: +32 9 233 01 86 fax: +32 9 224 02 77 e-mail: facsimile@skynet.be

Inhoud 16de jaargang 1997

Artikelen

- AUGUSTEIJN, J., De plattegronden van Nederlandse steden uitgegeven door Covens en Mortier 11
- BERKHEMER, A.M., De Spaanse *Atlas Mayor* van Blaeu: nieuwe gegevens 71
- HAMELEERS, M.M.Th.L., De muurkaart op het huis van 'de bakker op de hoek' met de weg naar het Amsterdamse kledingmagazijn Oostmeijer 61
- HEIJDEN, H.A.M. van der, Een Spaans lesje in Nederlandse historische kartografie 42
- HEIJDEN, H.A.M. van der, Het oudste kaartje van het Hertogdom Brabant? 67
- PENNING, W.E., Balthasar Florisz. van Berckenrode en de plattegrondjes in het *Theatrum* van Boxhorn 85
- PIJZEL-DOMISSE, J., Wie herkent de kaarten uit de miniatuur boekjes van een 17de-eeuws poppenhuis? 97
- RUITINGA, A.H., Renswoude 1832: recent voorbeeld uit de reeks kadastrale atlassen van Nederland 19
- RUITINGA, A.H., Een bijzondere hemelglobe uit de collectie van de Kaartenverzameling van de Bibliotheek van de Vrije Universiteit te Amsterdam 89
- SCHLISSER, E., Van Nierops paskaart van Europa in een rapport van Christiaan Huygens 93
- SLUIJTER, R.G.H., Johannes Dou (1615-1682), landmeter van Rijnland 1
- TEMMINCK GROLL, C.L. & J.W.H. Werner, Cornelius Groll (1781-1869), Ingenieur-Verificateur bij het Kadaster van Noord-Holland, een biografische schets 45
- VERMIJ, R.H., Nederlandse wereldkaarten en het stelsel van Copernicus in de 17de eeuw 33

Besprekingen

- De atlas der provinciëlanden / M. Schroor (W. Ligtendag) 28
- Haarlem / red. A.J. Kölker (E.A. Koster) 80
- Kust in kaart : de veranderende kustlijn van Noord-Holland in tekeningen, prenten en kaarten uit de Provinciale Atlas van Noord-Holland / H. Schoorl (M. Hameleers) 56
- Leiden / red. D. de Vries (M. Hameleers) 79
- Nederland als kunstwerk : vijf eeuwen bouwen door ingenieurs / T. Lauwen, red. Tjeerd Boersma (J. Werner) 55
- Ortelius atlas maps : an illustrated guide / M.P.R. van den Broecke (M. Hameleers) 105
- Prospect of London by Frederik de Wit : a facsimile / P.G. Hoftijzer (J. de Zoete) 106
- Robas Facsimile-Fonds / Robas (M. Hameleers) 30

Varia Cartographica 23, 52, 78, 100

Nieuwe literatuur en facsimile-uitgaven 31, 58, 79, 108

Nog leverbaar:

Enkele complete jaargangen en losse nrs. van Caert-Thresoor en het register 1982-1996.

Caert-Thresoor
Postbus 68
2400 AB Alphen aan den Rijn
Telefoon 0172 - 44 46 67

De Stadsplattegronden van Jacob van Deventer

1 April a.s. verschijnt deel Gelderland

Prijs f 250,-

1 Juli a.s. deel Brabant/Limburg

Prijs f 250,-

Andere delen zijn nog leverbaar.

Losse kaarten met beschrijving in een koker f 29,50 franko huis

— • —

Gewestkaarten van de Nederlanden door Jacob van Deventer;
1536 - 1545

Prijs f 185,-

Canaletto, Postbus 68,
2400 AB Alphen aan den Rijn
Telefoon 0172 - 44 46 67 Fax 0172 - 44 02 09

P.J. KIPP

RESTAURATIE-ATELIER

Abstederdijk 309
3582 BL Utrecht
Telefoon (030) 251 6010

Conservering van kaarten met behoud van authenticiteit
Verzorging van grote formaten, inclusief passepartout en lijstwerk
Tentoonstellingsgereed maken van kaarten voor opstellingen
Vervaardigen van zuurvrije dozen voor de kaartenverzameling
Restauratie van atlanten, reisverslagen en dergelijke

antiquariaat DE RIJZENDE ZON

Poststraat 8, 5038 DH Tilburg

Tel.: 013-5360337

Fax: 013-5361450

Internet: <http://www.nvva.nl>.

Geopend: dinsdag t/m zaterdag 12-17 uur

Brabantica
Scandinavica
Nabije Oosten
Verre Oosten
Niet-westerse Boeken
Reizen
Anthropologie

Speciaal voor atlanten 1840-1940
cat. 37: Scandinavia-Arctica

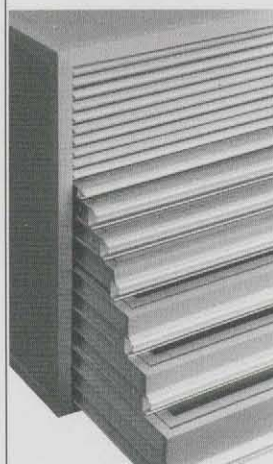

JEZET INTERNATIONAL BvBA

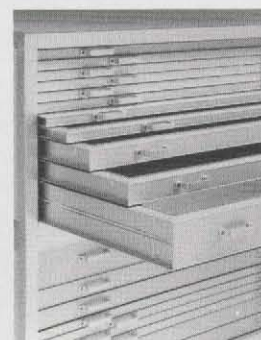
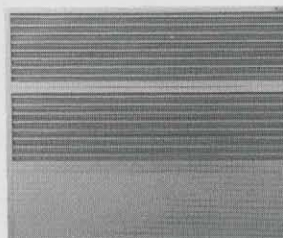
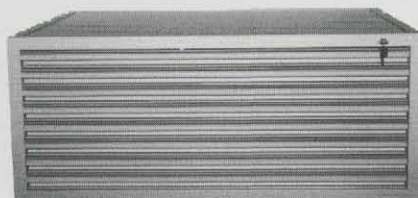
CONSERVATION ENGINEERS

"PLANORAMA"® Archiefkasten en -modules.

- Deze archiefkasten en -modules worden geproduceerd van onderhoudsvrij, geanodiseerd aluminium, in elke breedtemaat (max. 6 mtr.), dieptemaat (max. 2.5 mtr.) en hoogtemaat!
- De laden van deze kasten en modules zijn verkrijgbaar in de hoogtematen: 10, 20, 30, 42, 53, 64, 75, 86, 97, 108, 119, 130, 174, 218, 262, 306, 350, 526 en 570 mm. Voor meer informatie hierover kunt U contact met ons opnemen.
- Ook voor de bodems van deze laden kunt U een keuze maken uit diverse diktes en inerte materialen.

Verkoopadres:

SIMBA ALUMINIUM B.V. - Postbus 235 - 4730 AE OUDENBOSCH
Telefoon 0165-320242/44 - Fax 0165-320262

Voor iedere historicus, kartograaf en antiquaar twee onmisbare naslagwerken

The Atlas Blaeu-Van der Hem of the Austrian National Library

Redactiecommissie: Günter Schilder, Bernard Aikema en
Peter van der Krogt.

Geïllustreerde en geannoteerde catalogus. 5 delen. 28 x 20
cm. Gebonden in linnen. Per deel c. 500 afbeeldingen in
zwart-wit en 16 in kleur. ISBN (set) 90 6194 258 6

Complete catalogus van een van de grootste en mooiste
verzamelatlassen, samengesteld door Laurens van der Hem
(1621-1678) en thans in de Österreichische
Nationalbibliothek in Wenen.

De vijfdelige catalogus bevat afbeeldingen van alle bladen
in de atlas, met kartografische en kunsthistorische
beschrijvingen door Peter van der Krogt en Erlend de
Groot:

- I. Spain, Portugal and France (vols 1-8). ISBN 90 6194 278 0.
Verschenen in 1996
- II. Italy, Switzerland and the Netherlands (vols 9-17)
- III. British Isles, northern and eastern Europe (vols 18-24)
- IV. German Empire, Hungary and Greece, including Asia Minor
(vols 25-34)
- V. Africa, Asia and America with the so-called secret atlas of
the VOC (vols 35-46)

Prijs per deel: Hfl. 950,- (excl. BTW)

U tekent in op de gehele serie.

Koeman's Atlantes Neerlandici New and completely revised, illustrated edition

Edited by Peter van der Krogt.

Bibliografie van atlassen, gepubliceerd in de Nederlanden
tot en met de 20ste eeuw. Alle gegraveerde titelpagina's en
foliokaarten worden afgebeeld. Elk deel wordt voorzien
van registers op kaart- en atlastitels en op persoonsnamen.
10 delen 23 x 31 cm. Gebonden in linnen.

ISBN(set) 90 6194 248 9.

Elk van de tien geplande delen bevat de bibliografie van
een afgeronde groep atlassen:

- I. De Mercator-Hondius-Janssonius-atlassen.
ISBN 90 6194 268 3 - Met ca. 1000 afbeeldingen, ca. 650 blz.
Publicatie in 1997
- II. De Blaeu atlassen
- III. Ortelius' Theatrum Orbis Terrarum en andere atlassen uit
de 16de en 17de eeuw
- IV. De Stedenboeken
- V. De samengestelde atlassen van Visscher, De Wit e.d.
- VI. Achttiende-eeuwse atlassen
- VII. Zeemansgidsen tot ca 1650
- VIII. Zeemansgidsen en zee-atlassen
- IX. De atlassen van de Van Keulens
- X. Negentiende- en twintigste-eeuwse atlassen

Deel I: Hfl. 750,- (excl. BTW)

U tekent in op de gehele serie.

Verkrijgbaar via de boekhandel of bij de uitgever.

Fondscatalogus wordt op aanvraag toegezonden en is ook te vinden op internet: <http://www.forum-hes.nl/hes.htm>.

H&S

HES Uitgevers BV
't Goy-Houten (Utr.)
Tel. (030) 601 1955
Fax (030) 601 1813
Email: Hesselink@forum-hes.nl

<http://www.forum-hes.nl/>